

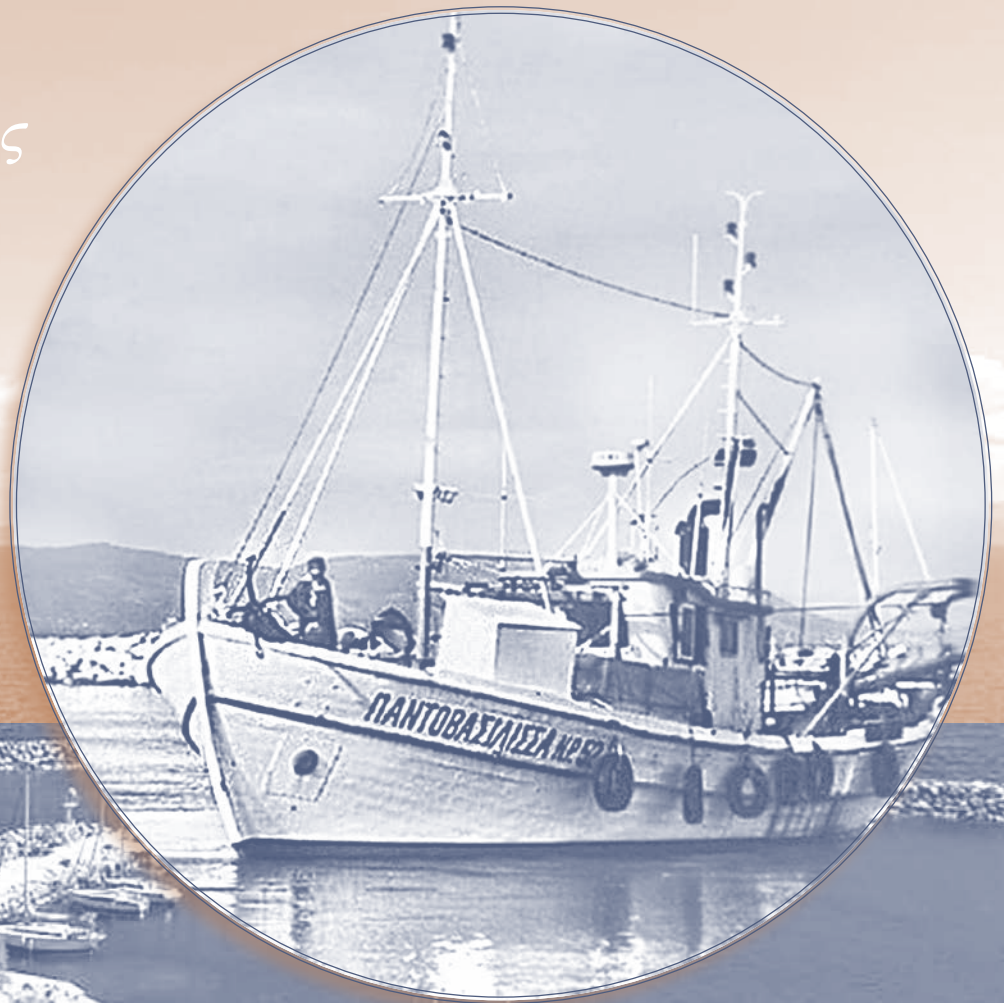

τ' ανάβλεμμα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΡΑΦΗΝΑΣ

ΦΥΛΛΟ 39^ο - ΜΑΪΟΣ 2021

στο λιμάνι
της Ραφήνας

Ανάβλεμμα: κοίταγμα ψηλά, κοίταγμα ξανά, με άλλη ματιά, με άλλη θεώρηση

✿ Με λάβωσε σα σαϊτιά
κυρά τ' ανάβλεμμά σου

✿ Είναι τ' ανάβλεμμά του πιο σκληρό
κι' από το πυρό μαχαίρι του
Κ. Παλαμάς

✿ Κι' η κόρη με τ' ανάβλεμμα
σέρνει τα παλικάρια
Δημοτικό (της αγάπης)

καλώς ανταμωθήκαμεν...

Φίλες και φίλοι,

Μέσα στην Πανδημία, που δυστυχώς ακόμη «καλά κρατεί» στη χώρα μας, αλλά και σ' όλο τον πλανήτη, το Λύκειο των Ελληνίδων αντιστέκεται επιμένοντας στους στόχους του με πολλούς τρόπους. Με θυσίες οικονομικές, αλλά πάντα με μεράκι, το Λ.Ε.Ρ. εκδίδει «τ' ανάβλεμμα» για τα μέλη και τους φίλους του, μια όαση στους πολύ δύσκολους, περιπετειώδεις και σκοτεινούς καιρούς που ζούμε όλοι μας.

Με ιδιαίτερη έμφαση στα τοπικά θέματα, σ' αυτό το τεύχος θα γνωρίσουμε τη μεταπολεμική Ραφήνα με τις μνήμες μιας παλιάς Ραφηνιώτισσας που αφηγείται όσα γίνονταν «**Μια φορά κι έναν καιρό στη Ραφήνα**». Δύο άλλες Ραφηνιώτισσες ανοίγουν το **προσφυγικό σπίτι** τους και διηγούνται την ιστορία του. Αλλά και μια παλιά χαρακτηριστική **φωτογραφία** μάς μιλάει για τους Θαλασσινούς της Ραφήνας και τις ασχολίες τους. Σ' αυτά προστίθεται το «**αντίο**» στη Δέσποινα, μιαν άλλη Ραφηνιώτισσα, στυλοβάτη του Λ.Ε.Ρ., που έφυγε πρόσφατα για πάντα από κοντά μας.

Ταξιδεύουμε στο **Χρισσό της Φωκίδας** και στην αρχοντική Άμφισσα, όπως τη γνώρισε το Λ.Ε.Ρ. σε μια από εκείνες, τις πριν την «Καραντίνα» ξεχωριστές εκδρομές του. Ταξιδεύουμε και στον κόσμο του τραγουδιού με το δοκίμιο «**Αστική και Λαϊκή μουσική**» αλλά και στην ιστορία του Δημοτικού τραγουδιού με αναφορά στους **πρώτους λόγιους**, που συνέβαλαν στις αρχικές ιστορικές συλλογές του. Ταξιδεύουμε πάλι στην Σμύρνη, για να γνωρίσουμε το **Λύκειο Ελληνίδων Σμύρνης** και τους ελληνικούς συλλόγους της. Και με βαρκαδά περιπλέουμε τα **Πριγκιπόννησα** και τη Χάλκη με σταθμό την ιστορική **Εμπορική Σχολή** της.

Γυναικείες μορφές, όπως της **Μαρίας Κασσαβέτη**, της σπουδαίας ζωγράφου και γλύπτριας, πάντα έχουν κυρίαρχη θέση στο περιοδικό. Στις λαογραφικές του σελίδες αναπτύσσονται σε συνέχεια τα **παραδοσιακά επαγγέλματα**, ενώ οι μικροί μας φίλοι συνομιλούν με την «**Τριγλιανή κόρη του Λ.Ε.Ρ.**», όπως και οι μικροί συμμαθητές τους, όταν εκείνη «επισκέφθηκε» το 3^ο Δημοτικό σχολείο Ραφήνας.

Τ'ανάβλεμμα κρατάει ζωντανή την επικοινωνία του Λ.Ε.Ρ. με τον κόσμο του. Τυπώνεται, για να φτάσει στα χέρια του σε πείσμα των καιρών που τα έντυπα λιγοστεύουν και επικρατεί η διαδικτυακή επικοινωνία. Και θα συνεχίσει έτσι κι' αυτή τη χρονιά. Γιατί το 2021 είναι σημαδιακή, επετειακή χρονιά για τη χώρα, αλλά και για το Λ.Ε.Ρ.

**200 χρόνια Ελλάδα,
30 χρόνια Λ.Ε.Ρ.
Χρόνια πολλά!!!**

Χριστίνα Παναγιώτου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

- Το Λύκειο των Ελληνίδων Ραφήνας πάντα ευχαριστεί και ευγνωμονεί τον Ευεργέτη του, κ. **Αθανάσιο Μαρτίνο** που συνεχίζει να το στηρίζει εδώ και χρόνια. Χάρη στη δική του συμπαράσταση, το Λ.Ε.Ραφήνας αναπνέει και επιβιώνει.

- Ευχαριστίες οφείλει το Λ.Ε.Ρ. και στον Φοροτεχνικό Γερβάσιο Παπαδόπουλο, που καλύπτει αφιλοκερδώς τα οικονομικά και φοροτεχνικά του θέματα.

- Το Λ.Ε.Ρ. ευχαριστεί επίσης την κ. **Καίτη Σπυροπούλου**, επίτιμο μέλος του και την κ. **Άννα Κυριακάκη Συνοδινού**, που αφιλοκερδώς διδάσκουν ραπτική και κόσμημα σε μαθήτριες του Λ.Ε.Ρ.

- Το Λ.Ε.Ρ. ευχαριστεί ακόμη τον φίλο, **Ανδρέα Ρηγόπουλο** για τα καπέλα "εποχής" που δώρισε στην ματιοθήκη του.

Το Λύκειο ενίσχυσε οικονομικά: **Χριστίνα Παναγιώτου**, εις μνήμην **Γεωργίου Διαμαντή** και η **Κατερίνα Σιούτα Παπαδοπούλου**.

«**Τ' ανάβλεμμα**»: περιοδική έκδοση του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας. Εθνικής Αντιστάσεως 34, Ραφήνα τηλ.: 22943 03612 - e-mail: lykellrafinas@gmail.com

Επιμέλεια περιοδικού: **Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη**
Δημιουργικός σχεδιασμός: **Φωτεινή Αλεξιάδου**

Ομάδα σύνταξης: **Αναστασία Κάλφογλου, Κατερίνα Σιούτα-Παπαδοπούλου, Εύη Γκατσοπούλου, Άννα Ραπτοπούλου-Παπαθανασίου, Ελένη Καμάρα, Άννα Κυριακάκη-Συνοδινού, Αλεξάνδρα Κορδά, Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη.**

Διανέμεται δωρεάν

Εξώφυλλο: "Στο λιμάνι της Ραφήνας". Το καίκι έχει το όνομα της εκόνας της Παναγίας Παντοβασιλίσσας, που ήρθε από την Τρίγλια της Μ. Ασίας και αποτελεί το πολυτιμότερο κειμήλιο της πόλης.

Όμορφη είναι η ζωή,
όπως και τα λουλούδια,
που ντύνονται με μουσική
και γίνονται τραγούδια.

Λύπες, χαρές και βάσανα,
όταν τα τραγουδάμε,
γίνονται ύμνοι θεϊκοί
και στα ουράνια πάνε.

Γι' αυτό κι εγώ θα τραγουδώ,
ώσπου να ξεψυχήσω
για να γλυκαίνω τη ζωή
που πρόκειται ν' αφήσω

Κούλα Μπογιατζή,
Μέλος της χορωδίας του Λ.Ε.Ρ.

Μια φωτογραφία μιλάει...

Γράφει η Σωσώ Λέου, Γεν. Γραμματέας Λ.Ε.Ρ.

Στη βάρκα του θείου Απόστολου

Την όμορφη συντροφιιά αποτελούν: Από αριστερά, Μαρίτσα Καμπάδρια, Απόστολος Βιάδης, Απόστολος Βουδούρης του Βασίλη, η μικρή Τούλα Περράκη-Περικλέους. Στη μέση ο Δημ. Καμπάδριος και δίπλα του η Θωμαΐς Βουδούρη με το γιό της τον Απόστολο. Ακριβώς μπροστά τους η Χρυσούλα Βιάδη και η νεαρή Τέρμη Μεχτάρη, μετά Αραγκιλή. Πίσω, η Ελευθερία Δημητρακού, η μικρή Μαίρη Βουδούρη και μπροστά της η κ. Βασ. Περικλέους. Τελευταία, στο άκρο δεξιά, η Κατίνα Βουδούρη. (Την φωτογραφία έδωσε στο Λ.Ε.Ρ. ο καπετάνιος Λημπέρης Περικλέους)

Τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, οι βαρκάρηδες αποτελούσαν εμβληματικές φυσιογνωμίες του ραφινιώτικου λιμανιού. Ένας απ' αυτούς ήταν ο γείτονάς μας Απόστολος Βιάδης. Ο "Θεΐος Απόστολος", προσωνύμιο πολύ συνηθισμένο για τους μεγαλύτερους, ακόμα και μη συγγενείς· δείγμα σεβασμού και οικειότητας, μεταξύ των μελών της κοινότητας κάθε παραδοσιακής κοινωνίας.

Στις βάρκες, που αποκτούσε κατά καιρούς, έδινε διάφορα ονόματα: "ΠΤΕΡΩΤΗ", "ΑΤΡΟΜΗΤΟΣ", "ΧΡΥΣΩ", "12 ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ". Από αυτές βιοποριζόταν μισθώνοντάς τις σε επισκέπτες και παραθεριστές για βαρκάδα ή για ψάρεμα, μιας και γνώριζε τους ψαρότοπους σαν την παλάμη του. Επίσης φρόντιζε και συντηρούσε ξένα σκαριά, επ' αμοιβή, κυρίως Αθηναίων, τους οποίους συχνά οδηγούσε σε φαρμακικές εξορμήσεις.

Τα αλιεύματα ήταν πλούσια και πολλές φορές μοιραζόταν μαζί με μέρος της ψαριάς, που κουβάλαγε στο σπυτικό του, από οστρακοειδή και εκλεκτά ψάρια μέχρι καβουρομάνες, εξαιρετικές και σπανιότατες πλέον στον Ευβοϊκό.

Ο Στέφανος Βουδούρης, που σύχναζε, μικρός στο λιμάνι κοντά του, αφηγείται: "τις μικρές βάρκες με τα κουπιά, όπως την 'Πτερωτή' ή τον 'Ατρόμητο', δεν τις έβγαζε στ' ανοιχτά. Τις είχε αραγμένες στα ρηχά. Για το ανοιχτό πέλαγος χρησιμοποιούσε τους '12 Απόστολους', που ήταν μεγάλη, βενζινοκίνητη και την είχε δεμένη αρόδο. Μια ελληνική σημαία ανέμιζε στην πλώρη της στερεωμένη σε κοντάρι. Με τη μικρή βάρκα, προσέγγιζε τη μεγάλη, μετεπιβιβαζόταν σ' αυτήν και την οδηγούσε μέχρι το μόλο, όπου παραλάμβανε τους επιβάτες. Στην επιστροφή γινόταν η αντίστροφη διαδικασία".

Θερμαστής στα καράβια του Καβουνίδη στα νιάτα του, είχε φάει το κάρβουνο με το κουτάλι και η υγεία του είχε επιβαρυνθεί από αυτή την αιτία. Μεγάλος γλεντζές, δεν έχανε ευκαιρία για φαγοπότι, τραγούδι και χορό. Μαζί με το φίλο του το Στάθη τον Πιρπιρή και άλλους, ξεσέκωναν με τη λατέρνα τα καφενεία της πλατείας. Έλεγαν ότι στα μεγάλα κέφια του, σέκωνε τα τραπέζια με τα δόντια! Τα χρόνια που τον έζησα ήταν πλέον μεγάλος για τέτοιες εκδηλώσεις, ωστόσο πάντα απολάμβανε το καλό φαί, το πιοτί και την καλή παρέα. Πολλές Καθαρές Δευτέρες, γείτονες, φίλοι και συγγενείς, ζήσαμε στην αυλή του ώρες ευωχίας, με πλήθος από θαλασσινούς μεξέδες, λαγάνες και τα σχετικά, ενώ εκείνος περιφερόταν ανάμεσά μας, μ' ένα λουλούδι στο αυτί, μοιράζοντας κεράσματα και ευχές.

Οι βαρκάδες μέχρι τα Κοκκινόνησια, στον Άγιο Νικόλαο Λούτσας, σήμερα Αρτέμιδας, μικρές αποδράσεις από την καθημερινότητα, ήταν μοναδικές! Με το θείο Απόστολο στο τιμόνι της βενζινακάτου, με τα φαγητά και τα στρωσίδια για το υπαίθριο γεύμα, με τις ριπές του θαλασσινού αέρα να μας χτυπούν καταπρόσωπο, με τα χαρούμενα τιτιβίσματα της παρέας και τα τερτίπια του υγρού στοιχείου, η όλη ατμόσφαιρα στα παιδικά μας μάτια, φάνταζε εξωτική και λίγο ριποκίνδυνη.

Κάθε χρόνο, στα Θεοφάνεια, η "ΠΤΕΡΩΤΗ" είχε την τιμητική της! Με τη βάρκα γεμάτη κόσμο ο θείος Απόστολος, κωπηλατώντας δυνατά, ελισσόταν με δεξιοτεχνία ανάμεσα στα άλλα σκάφη, πλεύριζε το νικηπύ, άρπαζε πρώτος απ' όλους το σταυρό και τον ασπάζοταν με κατάνυξη. Έλεγε πως το είχε τάμα να μην αφήσει κανένα ν' αγγίξει το σταυρό πριν από εκείνον! Μια τέτοια μέρα απαθανατίζεται στη φωτογραφία, τα Θεοφάνεια του 1947.

Γράφει η Νίκη Γρηγορίου, Έφορος Λαογραφικού Αρχείου του Δ.Ε.Ρ.

Περιύγηση στο Χρισσό και την Άμφισσα Φωκίδας

"Στα Σάλωνα σφάζουν αρνιά και στο Χρισσό κριάρια και στις Μαρίτσας την ποδιά σφάζονται παλικάρια! Μαρίτσα Πενταγιώτισσα, μωρή δασκαλοπούλα, εσύ τα 'καμες ούλα!"

Το γνωστό τραγούδι της Μαρίας Πενταγιώτισσας στους στίχους του αναφέρει τους δύο προορισμούς της ημερήσιας εκδρομής μας στον νομό Φωκίδας. Τα Σάλωνα, όπως ονομαζόταν η Άμφισσα επί Τουρκοκρατίας και το Χρισσό, η Αρχαία Κρίσσα, στέκονται περήφανα στη σκιά των Δελφών, του ομφαλού της γης κι εκπέμπουν με αξιοπρέπεια την αίσθηση της παλιάς γλυκιάς Ελλάδας. Ένα πέρασμα από το κεραμοσκεπαστο Χρισσό και τη νεοκλασική Άμφισσα αρκούν για να ταξιδέψει ο επισκέπτης στη γαλήνη του παρελθόντος. Ενταγμένα από την Unesco στο Δελφικό τοπίο και απόλυτα συνδεδεμένα με τον ελαιώνα της Άμφισσας περιμένουν το πέρασμά μας από εκεί για να μας αφηγηθούν την ιστορία τους.

Ο καταστροφικός σεισμός των 7 ρίχτερ, που συγκλόνησε την περιοχή το 1870, αποτέλεσε την αιτία για την ανέγερση των πανέμορφων νεοκλασικών αρχοντικών του Χρισσού και της Άμφισσας. Σε ένα από αυτά, στο ανακαινισμένο κτήριο του σχολείου στο Χρισσό, που ανηγέρθη γύρω στο 1880, ιδρύθηκε το 2015 το Εθνολογικό και Λαογραφικό Μουσείο που στεγάζει τη θαυμαστή συλλογή του Ηλία Δαραδήμου με φορεσιές ασύλληπτης ομορφιάς και τέχνης, αντικείμενα, γκραβούρες, πίνακες, σκεύη και άλλα κειμήλια. Το αποτέλεσμα είναι τόσο ποιοτικό και η αίσθηση του θεατή τόσο πλούσια σε εντυπώσεις που δίκαια πολλοί το χαρακτηρίζουν μικρό Μουσείο Μπενάκη. Το μουσείο αποτελεί κόσμημα για το χωριό και πνευματικό και πολιτιστικό φάρο για όλο τον νομό, καθώς εκτός από τη μόνιμη συλλογή, έχουν διοργανωθεί σε αυτό πολλές εκπαιδευτικές με θέμα την παραδοσιακή φορεσιά της Φωκίδας, τις απεικονίσεις της περιοχής

από περιηγητές, τη συμβολή της Φωκίδας στην επανάσταση του 1821, το δημοτικό τραγούδι κ.τ.λ.

Κατηφορίζοντας από το Χρισσό και μετά το πέρασμα μέσα από τον τροφοδότη ελαιώνα της Άμφισσας με τα σχεδόν 2.000.000 ελαιόδεντρα, ο επισκέπτης φτάνει στην ομώνυμη πόλη. Η πόλη πήρε επίσημα το αρχαίο της όνομα Άμφισσα το 1833, ύστερα από τη σύσταση του νέου ελληνικού κράτους. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ο οποίος αναφέρει πως «Άμφισσα ονομάσθη δια το όρεσιν περιέχεσθαι», η ονομασία της Άμφισσας προέρχεται από το ρήμα αμφιέννυμι, που σημαίνει 'περιβάλλω', επειδή η πόλη περιβάλλεται από τα βουνά Γκιώνα και Παρνασσό. Κατά τη μυθολογία όμως, η πόλη οφείλει το όνομά της στην Άμφισσα, κόρη του Μάκαρου και ερωμένη του θεού Απόλλωνα. Στις αρχές του 13ου αιώνα η Άμφισσα μετονομάστηκε από τους Φράγκους κατακτητές σε La Sole και στα ελληνικά Σάλωνα ως παραφθορά της λέξης Σαλονίκη, από τον Βασιλιά της Θεσσαλονίκης, Βονιφάτιο Μομφερρατικό, ο οποίος κατέλαβε την Άμφισσα και την υπόλοιπη νότια Ελλάδα. Κατά μια άλλη εκδοχή η

ανταλλαγές

ονομασία προέρχεται από τη συνεκφορά έσω αλώνια, η οποία παρεφθάρη σε Εσάλωνα και Σάλωνα. Τέλος, η ονομασία της πόλης ίσως να προέρχεται από τη λέξη σάλος που σημαίνει 'τράνταγμα' (τα σάλωνα, δηλαδή 'που τραντάζονται, σαλεύουν'), εξαιτίας των πολλών σεισμών που συνέβησαν στην περιοχή.

Η γειτονιά των Ταμπάκιδων ή Ταμπακαριών, η μισοερειπωμένη πλέον Χάρμαινα, περιμένει τους επισκέπτες να τους διηγηθεί την ιστορία της. Η τέχνη της βυρσοδεψίας εμφανίστηκε στην Άμφισσα πριν από το 1600 και υπήρξε βασική πηγή πλούτου για την πόλη μέχρι τον Μεσοπόλεμο. Τα Ταμπάκικά της ήταν ξακουστά για τη φυτική επεξεργασία, που έδινε εξαιρετικής ποιότητας δέρματα και περγαμινές, μεγάλος μέρος των οποίων εξάγονταν στη Ρώμη και σε άλλες πόλεις του εξωτερικού, κάνοντας την Άμφισσα σημαντικό εμπορικό κέντρο της προβιομηχανικής εποχής στην Ελλάδα. Το 1989, σαράντα δύο κτήρια από τα παλιά Ταμπάκικα χαρακτηρίστηκαν διατηρητέα, ανάμεσα τους και το κτήριο που στεγάζει τη Δημοτική Πινακοθήκη «Σπύρος Παπαλουκάς».

Ένα από τα πιο εντυπωσιακά αξιοθέατα της πόλης είναι το διατηρητέο καφενείο-θέατρο, στη σκηνή του οποίου έχουν παίξει ο Ορέστης Μακρής, ο Βασίλης Αυλωνίτης και πολλοί άλλοι γνωστοί ηθοποιοί. Όταν πρωτολειτούργησε λεγόταν «Καφεζυθοπωλείον Μαστρονικολόπουλου-το Πανελλήνιον». Το 1976, το Μεγάλο καφενείο, όπως το αποκαλούν σήμερα οι ντόπιοι, αποτέλεσε ιδανικό σκηνικό για το γύρισμα της βραβευμένης ταινίας «Ο θίασος» του Αγγελόπουλου. Σήμερα πλήρως ανακαινισμένο αποτελεί πόλο έλξης των επισκεπτών της πόλης, αναδύοντας άρωμα μιας άλλης εποχής.

Το αρχαιολογικό μουσείο της πόλης, αφανές σε σχέση με το γειτονικό του αρχαιολογικό μουσείο των Δελφών, κρύβει θησαυρούς απίστευτης σπανιότητας. Το μικρό παιδάκι που γλεντάει στο πλάι του θεού Διόνυσου και η Περσεφόνη, που διασώθηκε από

τον καταποντισμό του χωριού Κάλλιου από τα νερά της τεχνητής λίμνης του Μόρνου, είναι μερικά μόνο από τα σπάνιας ομορφιάς εκθέματα που αποδεικνύουν τη συνέχεια του αρχαιοελληνικού πολιτισμού σε κάθε γωνιά της πατρίδας μας και εντυπωσιάζουν τον επισκέπτη.

Εξαιρετικό αποδείχθηκε το νεοϊδρυθέν μουσείο Ελληνικής Επανάστασης, που δεν θα μπορούσε να λείπει από την πρώτη πόλη της Στερεάς Ελλάδας που ελευθερώθηκε από τους Τούρκους, τον Απρίλιο του 1821. Το νέο μουσείο εγκαινιάστηκε το 2019 και στεγάζεται στο σπίτι που έζησε μετά την απελευθέρωση ο οπλαρχηγός Πανουργιάς με την οικογένειά του. Πρόκειται για ένα οίκημα που χρονολογείται από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και ακολουθεί την λαϊκή

αρχιτεκτονική της Ρούμελης. Στόχος του μουσείου είναι η διατήρηση και η διάδοση της ιστορικής μνήμης, αλλά και η ανάδειξη της προσφοράς της Άμφισσας στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του 1821 και στην Εθνική Παλιγγενεσία, κάτι που επιτυγχάνεται με την αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας.

Η Άμφισσα, που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μια διακριτική παρουσία στο πλάι της πολύβουνης και δημοφιλούς Αράχωβας, στέκει στην άκρη του ελαιώνα, σιωπηλή, αλλά συνάμα και δυναμική παρουσία ενός ενδόξου ιστορικού παρελθόντος και μιας αγροτικής ζωής που τείνει να εξαφανιστεί στα ξεχασμένα χωρουδάκια που περιβάλλουν τη λίμνη του Μόρνου. Η Αρτοτίνα του Αθανάσιου Διάκου, το Κροκύλειο του Μακρυγιάννη και οι Πενταγιοί της Μαρίας Πενταγιώτισσας, στέκουν στις πλαγιές των Βαρδουσιών προσμένοντας υπομονετικά μια επίσκεψή μας. Εμείς θα τα ζωντανέψουμε με την παρουσία μας και εκείνα θα μας ανταμείψουν με την ομορφιά και τη γαλήνη τους!

ΠΗΓΗ:

ΦΩΚΙΔΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ.

Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φωκίδας,

Επίσημη ιστοσελίδα του Δήμου Άμφισσας

<https://www.amfissa.gr/amfissa1024/politismos/istoria.htm>

Επιμέλεια: Αναστασία Κάλφογλου, τ. Αντιπρόεδρος του Λ.Ε.Ρ.

Μαρία - Τερψιθέα Κασσαβέτη - Ζαμπάκου

Η κυρία Κασσαβέτη είναι γυνή νέα έτι, με πλουσίαν ερυθράν κόμπην, μετριόφρων πολύ, με ύφος μάλλον συνεσταλμένον, ολιγολόγος, αποφεύγουσα τας επιδείξεις, τα μεγάλα λόγια και τον πολύν θόρυβον.

Καλλιρρόη Παρρέν

Στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού μας, γνωρίσαμε από την κυρία Σαλώμη Χρυσανθακοπούλου τον γενάρχη της οικογένειας Ιωνίδα, Κωνσταντίνο Ιπλικτσί-Ιωνίδα.

Συνεχίζοντας, θα γνωρίσουμε μια απόγονο της οικογένειας τη Μαρία Κασσαβέτη, μια σπουδαία γυναίκα, μια εκρηκτική προσωπικότητα, μια αριστοκράτισσα, μια ζωγράφος, μια γλύπτρια, μαθήτρια και μούσα φημισμένων καλλιτεχνών του 19^{ου} αιώνα.

Γεννήθηκε το 1843 στο αρχοντικό του προπάππου της Κωνσταντίνου Αλέξανδρου Ιωνίδα στο Tulse Hill του Λονδίνου και πέρασε τα παιδικά της χρόνια μεταξύ Λονδίνου και Ελλάδας. Μπτέρα της, η Ευφροσύνη, εγγονή του γενάρχη Κωνσταντίνου Ιπλικτσί-Ιωνίδα, πατέρα της, ο μεγαλέμπορος Δημήτριος Κασσαβέτης από τη Ζαγορά του Πηλίου.

Τα μεγάλα διαστήματα διαμονής στο Λονδίνο κοντά στους φιλότεχνους συγγενείς της με την έντονη δράση στην καλλιτεχνική ζωή, συνετέλεσαν ώστε η Μαρία να αναπτύξει ένα πάθος για τη τέχνη και ιδιαίτερα για τη ζωγραφική και γλυπτική. Εξάλλου, ο αδελφός της μπτέρας της **Κωνσταντίνος Αλέξανδρος Ιωνίδης** υπήρξε παθιασμένος συλλέκτης που άφησε την προσωπική του συλλογή έργων τέχνης στο Victoria and Albert Museum.

Η βικτωριανή εποχή χαρακτηρίζεται από την βιομηχανική ανάπτυξη, την άνοδο της αστικής τάξης,

την άνθηση του εμπορίου, την ευημερία της χώρας. Το Λονδίνο είναι μια ακμάζουσα πρωτεύουσα, κέντρο χρηματιστηριακών συναλλαγών, γεγονός που δημιουργεί ένα κλίμα ευμάρειας που θα ευνοήσει την καλλιέργεια των καλών τεχνών.

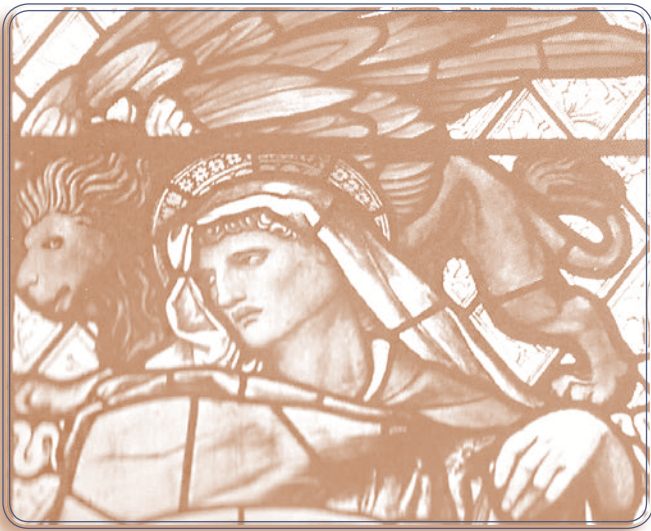
Ο πρόωρος θάνατος του πατέρα της Μαρίας θα αναγκάσει τη μπτέρα της να εγκαταλείψει την Ελλάδα και να επιστρέψει στο πατρικό της σπίτι στο Λονδίνο με τα δύο της παιδιά. Το σπίτι αυτό στο Holland Park, ήταν ανοιχτό σε κοινωνικές εκδηλώσεις και κυρίως στους καλλιτέχνες που θα επηρεάσουν τη ζωή της Μαρίας. Μια θαυμάσια ομορφιά, χαρισματική, αλλά απρόσιτη, ευάλωτη αλλά και παθιασμένα τολμηρή. Κου-

βαλάει τη γαλήνη αλλά συνάμα και την τρικυμία του Αιγαίου, όπως αναφέρει η κυρία Μιράντα Σοφianού.

Στο Παρίσι θα σπουδάσει σχέδιο και γλυπτική και θα παντρευτεί τον Κωνσταντινουπολίτη Δημήτριο Ζαμπάκο, επιφανή γιατρό της ελληνικής κοινότητας του Παρισιού. Πέντε χρόνια μετά, θα εγκαταλείψει τον άνδρα της και παίρνοντας τα δύο παιδιά της θα επιστρέψει στο Λονδίνο. Η μπτέρα της θα ασχοληθεί με τη φροντίδα και τη μόρφωση των παιδιών της και η ίδια κινείται στους καλλιτεχνικούς κύκλους.

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, στο Λονδίνο δημιουργείται ένα νέο κίνημα σημαντικό στην ιστορία της τέχνης, οι **Προραφανλίτες**. Αρνητές του μοντερνισμού και της βιομηχανικής προόδου επιδιώκουν την επιστροφή στο

ΥΡΟΜΜΑΙΤΑ

Μεσαίωνα με θέματα παρμένα από τη φύση και τη μυθολογία. Η ελληνική μυθολογία γίνεται το κέντρο αναφοράς για τους καλλιτέχνες και επηρεάζει το καλλιτεχνικό ρεύμα της εποχής.

Μέσα από αυτό το καλλιτεχνικό κίνημα θα αναδυθεί με την παρουσία, αλλά και τη μορφή της η Μαρία και θα επηρεάσει τη γενιά των Προραφαλιτών. Ο Edward Burne Jones καταξιωμένος ζωγράφος υπήρξε ο μεγάλος της έρωτας. Θα γίνει το μοντέλο και η μούσα του, θα τον εμπνεύσει και θα ζωντανέψει μέσα από τη Μαρία τα στοιχεία της ελληνικής μυθολογίας. Η συναρπαστική αυτή γυναίκα με τη μποτιτσελική ομορφιά, το χλωμό πρόσωπο, τα μελαγχολικά εκφραστικά μάτια, τη θλιμμένη όψη και τα κόκκινα κυματιστά μαλλιά αποτέλεσε το πρότυπο για την καλλιτεχνική εξέλιξη του πολυτάλαντου αυτού καλλιτέχνη. Εκτός από τα ζωγραφικά του έργα και σχέδιά του για την εικονογράφηση σημαντικών εκδόσεων ποίησης φέρουν πιστά τα χαρακτηριστικά της Μαρίας. Παράλληλα και στην τέχνη του βιτρό θα συνεργαστεί με τον φημισμένο William Morris και θα δημιουργήσει μοναδικά έργα στα αφιδωτά παράθυρα πολλών εκκλησιών όπου κυριαρχεί η μορφή της Μαρίας σαν Πίστη, Ελπίδα, Αγάπη, σαν Άγγελος, Αγία ή Άγιος.

Η απόδοση της μορφής της παρουσιάζει έντονα μια μελαγχολία, μια θλίψη, μια πνευματικότητα που αντανακλά την εσωτερικότητα των μορφών που επιδιώκει να απεικονίσει στα έργα του ο Burne-Jones.

Κοντά στο δάσκαλο και φίλο της Alphonse Legros θα μαθητεύσει και θα ειδικευτεί στη κατασκευή ανάγλυφων μεταλλίων από μπρούντζο. Φιλοτεχνεί πορτραίτα σε μπρούντζο, μια νέα τάση της εποχής. Με μια σειρά από αυτά τα πορτραίτα θα παίρνει μέρος στο Σαλόνι του Παρισιού και τη Βασιλική Ακαδημία του Λονδίνου επί σειρά ετών και θα δέχεται παραγγελίες. Ο Alphonse Legros τη γνωρίζει στον Auguste Rodin.

Θα γίνει θαυμάστρια και μαθήτριά του, ενώ με τη βοήθειά του θα λάβει μέρος στο "Σαλόνι του 1901" στο Παρίσι και θα λάβει εύφημη μνεία για την προτομή του Χαρίλαου Τρικούπη.

Κινείται μεταξύ Λονδίνου και Παρισιού, αλλά πολύ συχνά ταξιδεύει στη Σύρο το αγαπημένο της νησί ή τη Ζαγορά.

Την άνοιξη του 1897 οργανώνει αποστολή νοσοκόμων για την περίθαλψη τραυματιών από τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο. Η ίδια συμμετέχει στη μάχη του Δομοκού και του Βελεστίνου αλλά και στο Βόλο, προσφέρει τις υπηρεσίες της στο νοσοκομείο του Ερυθρού Σταυρού.

Η κ. Μαρία Κασσαβέτη, ο σωτήρ αντός άγγελος των τραυματιών, όπως την ονομάζουν όλοι οι ξένοι, είναι η κατ'εξοχήν ambulanciere, η αφόβως πορευθείσα, εις Βαλεστίνον και Δομοκόν εις την πρώτην γραμμήν, αφηφύσα πάντα κίνδυνον... Δια του θάρρους και της αυταπαρνήσεως αυτής και των συντρόφων της αποδεικνύεται ότι η νεωτέρα Ελλάς δεν υστερεί εις γυναίκας, τουλάχιστον, της Ελλάδος του '21 αλλ' ούτε της Ελλάδος της αρχαιότητος.

*Καλλιρρόη Παρρέν,
Εφημερίς των Κυριών, αρ. 488, 11.5.1897*

Αυτή ήταν η Μαρία Τερψιθέα Κασσαβέτη, μια προικισμένη, πολυτάλαντη γυναίκα που καθοδήγησε και επηρέασε καταλυτικά την καλλιτεχνική δημιουργία της βικτωριανής εποχής, μια πραγματική ηγερία των καλλιτεχνών που ενέπνευσε με την εξαισία αναγεννησιακή ομορφιά της.

ΠΗΓΕΣ:

ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΒΟΗΘΗΜΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΜΙΡΑΝΤΑΣ ΣΟΦΙΑΝΟΥ «Μαρία Κασσαβέτη-Ζαμπάκου, ένα εκθαμβωτικό φθινόπωρο» εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 2018 και το διαδίκτυο.

αλησμόνητες

Γράφει η Σαλώμη Βασιλαματζή - Χρυσανθακοπούλου, Τοπογράφος Μηχανικός Ε.Μ.Π.

Το Λύκειο των Ελληνίδων της Σμύρνης και οι σύλλογοι των γυναικών της πόλεως, 1900-1922

... Δεν θα υπάρξει λιποψυχία, δεν θα γεννηθεί δισταγμός εις την ψυχρήν ουδεμίαν Σμυρνιας Ελληνίδος, καθότι όλαι θα εμπνέονται υπό ενός υψηλού ιδεώδους ότι επιτελούσι το καθήκον προς την Πατρίδα και το φύλον...

*Αγγελική Χατζημιχάλη, Ιδρύτρια του Λυκείου των Ελληνίδων Σμύρνης
(από την εναρκτήρια ομιλία της)*

ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ πριν από αρκετό καιρό ένα βιβλίο για τη μικρασιατική εκστρατεία και την καταστροφή που ακολούθησε το 1922, έμαθα για πρώτη φορά ότι στη Σμύρνη κατά την περίοδο που είχε καταληφθεί από τα Ελληνικά στρατεύματα (1919-1922) είχε λειτουργήσει παράρτημα του **Λυκείου Ελληνίδων**. Ψάχνοντας στο διαδίκτυο το μόνο που βρήκα ήταν ότι το τμήμα του Λυκείου των Ελληνίδων της Σμύρνης το έχει ιδρύσει η Αγγελική Χατζημιχάλη. Είχα εγκαταλείψει την προσπάθεια, όταν έτυχε να διαβάσω ένα άρθρο του ιστορικού κ. Νίκου Τόμπρου για τη σωματειακή δραστηριότητα των Μικρασιατισσών από το 1877 έως 1922. Από τις πληροφορίες του άρθρου οδηγήθηκα να ψάξω στα πρακτικά των συνεδρίων που οργανώνει το **Κέντρο Μικρασιατικού Πολιτισμού (ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ)**. Νέας Ιωνίας και σε άρθρο του κ. Νίκου Βικέτου στην εφημερίδα **Μικρασιατική Ηχώ της Ένωσης Σμυρναίων**, που αποδείχθηκαν πλούσια σε πληροφορίες για το θέμα.

Στη Σμύρνη λοιπόν, το Μάιο του 1919 αποβιβάζονται τα Ελληνικά στρατεύματα και εγκαθίσταται η Ελληνική Αρμοστεία. Οι Έλληνες της Σμύρνης είναι γεμάτοι ενθουσιασμό. Τότε ήδη από το 1877 υπάρχουν στη Σμύρνη και τα περίχωρά της πάνω από δέκα γυναικείες οργανώσεις. Οι Σμυρνιαές μέσω αυτών δραστηριοποιούνται σε φιλανθρωπικές και κοινωνικές δράσεις κυρίως.

Μετά την αποβίβαση του Ελληνικού Στρατού στη Σμύρνη, αρχίζουν οι πολεμικές επιχειρήσεις για την προώθηση του στρατού στις γειτονικές Τουρκικές περιοχές. Οι Έλληνες στρατιώτες μάχονται με γενναϊότητα και έχουν πολλές επιτυχίες. Οι απώλειες όμως και από τις δύο πλευρές είναι πολλές. Από την αρχή των συγκρούσεων στο πλευρό των τραυματιών στρατιωτών βρίσκεται ο **Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός** και μια τολμηρή και δυναμική γυναίκα η αρχινοσοκόμος **Άννα Μελά - Παπαδοπούλου**, αδελφή του Παύλου Μελά. **Η γνήσια Ελληνίδα με τη μεγάλη καρδιά** είναι παντού στο μέτωπο, όπου υπάρχει ανάγκη. Η φροντίδα και η ανακούφιση που προσφέρει είναι τόσο μεγάλες που την ονομάζουν «**Η μάννα του στρατιώτη**». Όσο συνεχίζονται οι συγκρούσεις και επεκτείνεται το πολεμικό μέτωπο, οι ανάγκες για υποστήριξη και περίθαλψη των στρατιωτών μεγαλώνουν. Οι Ελληνίδες της Σμύρνης θέλουν να συμβάλλουν κι' αυτές στην προσπάθειά της εδραίωσης της Ελληνικής κατοχής στη Σμύρνη. Για να συμπαρασταθούν στους Έλληνες στρατιώτες, ιδρύουν αρκετούς συλλόγους στη Σμύρνη και την ευρύτερη περιοχή που είναι υπό Ελληνική κατοχή. Οι γυναικείοι σύλλογοι αναλαμβάνουν τώρα και εθνική και πολιτική δράση εκτός από τη φιλανθρωπική.

ΠΑΤΡΙΔΕΣ

Ένας από τους συλλόγους είναι «**Η Μικρασιάτης αδελφή του στρατιώτου**» (Μ.Α.Σ.) που ιδρύεται τον Ιούλιο του 1919 από την Αμαλία Μιχαηλίδη με πρόεδρο τη Λιλί Βαφειαδάκη. Ο σύλλογος αναπτύσσει μεγάλη δραστηριότητα με τα τμήματα αλληλογραφίας με τους στρατιώτες, πληροφοριών, νοσοκομειακής φροντίδας, βιβλιοθήκης, εφημερίδων, αποστολών και ραπτείου. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η Μ.Α.Σ. από 1η Ιανουαρίου 1921 έως 31 Μαΐου 1922 έστειλε στο μέτωπο περίπου 250.000 εφημερίδες, 20.000 επιστολές και 23.000 δεματάκια. Από τη Μικρασιάτιδα την αδελφή του Στρατιώτου αποσπάται ο σύνδεσμος των «**Ιάδων αδελφών του στρατιώτου**» Ι.Α.Σ. με πρόεδρο τη νηπιαγωγό Σταυριάνθη Αναστασιάδη και αναπτύσσει έντονη δράση για την υποστήριξη του στρατού.

Στην Αθήνα ήδη από το 1911 η πρωτοπόρος **Καλλιρρόη Παρρέν** έχει ιδρύσει το **Λύκειο των Ελληνίδων** και αγωνίζεται για την αναγνώριση των δικαιωμάτων των γυναικών. Μετά από συνεννόηση με γνωστές Σμυρνιές στέλνει αντιπρόσωπό της στη Σμύρνη την **Αγγελική Χατζημιχάλη**, έφορο των τμημάτων των Ελληνικών Λυκείων, το Δεκέμβριο του 1920 για την ίδρυση του τμήματος του Λυκείου στη Σμύρνη. Στην εναρκτήρια ομιλία της, η Χατζημιχάλη αναφέρει μεταξύ άλλων και τα εξής: «... Το Λύκειο των Ελληνίδων ... εσκέφθη εν τη εκτέλεσει του προορισμού του, να ιδρύσει, όπως και στα λοιπά μέρη της Ελλάδος, παράρτημα εν Σμύρνη, την πρωτεύουσαν αυτή της Ιωνίας, κοιτίδος παλαιού και ενδόξου Ελληνικού πολιτισμού...». Με την ίδρυση του Λυκείου εκλέγεται πρόεδρος η Αφροδίτη Αλευρά, η οποία μετά ένα χρόνο παραιτείται και αναλαμβάνει πρόεδρος η Δέσπω Λάσκαρη. Αντιπρόεδροι εκλέγονται η Αθηνά Αθηνογένους και η Όλγα Ηλιοπούλου. Εκλέγονται επίσης γενική γραμματέας η Στάσα Ισηγώνη, ταμίας και συμβούλιο. Το **Λύκειο των Ελληνίδων της Σμύρνης** περιλαμβάνει τμήματα μπτέρων, επιστημονικό, καλλιτεχνικό, εργασίας και εργάτιδος και χορτών. Ιδρύει και τμήμα εκπαίδευσης νοσοκόμων στο οποίο εκπαιδεύονται για τέσσερις μήνες, 150 νέες υπό την διεύθυνση Ευτυχίας Βουροπούλου, οι οποίες στη συνέχεια εργάζονται στα στρατιωτικά νοσοκομεία.

Το Δεκέμβριο του 1921 μέλη του Λ.Ε. της Σμύρνης επισκέπτονται το μέτωπο των συγκρούσεων του Αφιόν-Καρά-Χισάρ, όπου εδρεύει το Α' σώμα στρατού. Μια δύσκολη μετάβαση με τα μέσα συγκοινωνίας τότε, την εμπόλεμη κατάσταση και τον βαρύ χειμώνα που επικρατεί στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Προσφέρουν στους στρατιώτες είδη ένδυσης, τρόφιμα, φάρμακα κ.ά. Για τον συντονισμό της δράσης των γυναικείων οργανώσεων, που στη Σμύρνη και την ευρύτερη περιοχή έχουν γίνει πάνω από τριάντα, το Λ.Ε. Σμύρνης συγκαλεί συνέλευση των αντιπροσώπων των οργανώσεων στις 28 Φεβρουαρίου 1922 με σκοπό την ένωση

όλων των σωματείων σε ένα. Στη συνέλευση επικυρώνεται η ίδρυση της «**Άμυνας Ελληνίδων Μικράς Ασίας**» Α.Ε.Μ., που είχε γίνει από την Ευαγγελία Περίδου. Με πρόταση της Περίδου εντάσσονται στην Α.Ε.Μ. πολλές γυναικείες οργανώσεις της Σμύρνης και της περιοχής που είναι υπό Ελληνική κατοχή.

Οι οργανώσεις κάνουν και μια άλλη προσπάθεια. Να ενημερώσουν με ανακοινώσεις τους την κοινή γνώμη και τις γυναίκες, στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Στις αρχές Μαρτίου του 1922, όταν έχουν ήδη αρχίσει τα δυσοίωνα μηνύματα από το μέτωπο, απευθύνεται έκκληση μέσω του τύπου προς τις γυναικείες οργανώσεις σε Ευρώπη και Αμερική, όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται:

«... Η Α.Ε.Μ. ... απευθύνεται προς τας οργανωμένας γυναίκας της Ελλάδος, της Ευρώπης και Αμερικής για να τους ζητήσει την ψυχὴν των και την υλικὴν των συνδρομὴν. Σαν μάνες, σαν γυναίκες, σαν αδελφές, διατρανώνουμε σήμερα την απόφασί μας - απόφαση ολόκληρου του Μικρασιατικού λαού - να αποκρούσουμε τον καινούργιο κίνδυνο, τον καινούργιο σίφουνα, που απειλεί να καταστρέψει ὅτι κατόρθωσε να μείνει ζωντανό και ολόρθο στη μαρτυρικὴ μας γη...»

Το **Λύκειο Ελληνίδων της Σμύρνης** δεν συμμετέχει τελικά στην Άμυνα Ελληνίδων Μ.Ασίας, διότι φοβάται ότι η ένταξη στην Α.Ε.Μ. θα ατονίσει τις δραστηριότητες του Λυκείου. Δεν συμμετέχουν επίσης και άλλες ενώσεις, όπως η **Μικρασιάτης αδελφή του στρατιώτου**, η **Αγαθοεργός αδελφότης Κυριών Σμύρνης**, το Συσσίτιον Ελληνίδων Κυριών Σμύρνης και άλλες ενώσεις από τις περιοχές Κασαμπά, Αϊδινίου, Βουρλών. Όλες αυτές οι οργανώσεις συνιστούν την **Ένωση Γυναικείων Σωματείων Σμύρνης**. Είναι φανερό ότι ο στόχος της ένωσης όλων των γυναικείων σωματείων Σμύρνης και της ευρύτερης περιοχής, δεν επιτεύχθηκε. Σε κάθε περίπτωση όμως το έργο αυτών των οργανώσεων ήταν πολύπλευρο και πολύ σημαντικό. Οι γυναίκες που δραστηριοποιήθηκαν σ' αυτές τις οργανώσεις, που ήταν πάρα πολλές, πρόσφεραν σε πολύ κρίσιμες περιόδους, ανυπολόγιστες υπηρεσίες σε τοπικό κοινωνικό, γυναικείο και κυρίως σε ευρύτερο εθνικό πολιτικό πλαίσιο.

ΠΗΓΕΣ

- Νίκος Χ. Βικέτος, «Σωματειακή δραστηριότητα των Ελληνίδων της Σμύρνης (19ος αιώνας - 1922)» Πρακτικά 1^{ου} Συμποσίου ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ. Ν. Ιωνίας Νοέμβριος 2004
- Νίκος Βικέτος - Αικατερίνη Μπαρμπάτσι «Σκιαγραφώντας μιαν Ελληνίδα της Σμύρνης. Η νηπιαγωγός Σταυριάνθη Αναστασιάδου». Μικρασιατική Ηχώ εφημερίδα της Ενώσεως Σμυρνέων 2016
- Νίκος Βικέτος «Το Λύκειο Ελληνίδων Σμύρνης» Μικρασιατική Ηχώ εφημερίδα της Ενώσεως Σμυρνέων Νοέμ. - Δεκέμ. 1991
- Νίκος Τόμπρος Η σωματειακή δράση των Μικρασιατισσών (1877 - 1922): Χώροι πολιτικών και εθνικών κινητοποιήσεων. Πρακτικά 6ου Συμποσίου ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ. Ν. Ιωνίας Νοέμβριος 2015
- Βασίλης Γ. Τζανακάρης «Σμύρνη 1919 - 1922» Μεταίχμιο 2018

Γράφει ο Χρίστος Τσιαμούλης, δάσκαλος της χορωδίας του Λ.Ε.Ρ.
Προλογίζει η Εισοδεία Λέου, Γεν. Γραμματέας και υπεύθυνη της χορωδίας του Λ.Ε.Ρ.

Ελληνική Λαϊκή και Αστική Μουσική

Ο δάσκαλος της χορωδίας παραδοσιακού τραγουδιού του Λυκείου μας, Χρίστος Τσιαμούλης, καταξιωμένος συνθέτης, μουσικός και ερμηνευτής, κατάγεται από την Πελοπόννησο και γεννήθηκε στην Αθήνα. Ξεκίνησε τις μουσικές του σπουδές στο Εθνικό Ωδείο Αθηνών. Με δάσκαλο το Λυκούργο Αγγελόπουλο, απέκτησε δίπλωμα βυζαντινής μουσικής από το Ωδείο Σκαλκώτα.

Τη δεκαετία του 1980, ερχόμενος σε επαφή με το Σύλλογο προς διάδοση της Εθνικής Μουσικής του Σίμωνα Καρρά, άρχισε να ασχολείται με τη μελέτη της παραδοσιακής μουσικής και των παραδοσιακών οργάνων, όπως το ούτι, το πολίτικο και στεριανό λαούτο, τον ταμπουρά, την πολιτική λύρα, το νεί, το καβάλ κ.ά. Συνεργάστηκε με πολλούς και σπουδαίους Έλληνες και ξένους δημιουργούς, δίδαξε σε Ωδεία, Μουσικές σχολές, Μουσικά Σχολεία, Ιδρύματα κλπ.

Το 1985, μαζί με φίλους και συνεργάτες, δημιούργησαν το μουσικό σύνολο "ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ", προσαρμόζοντας παραδοσιακές μελωδίες πάνω σε νέες φόρμες χρησιμοποιώντας, κατά βάση, παραδοσιακά όργανα, ανατολικής κυρίως προέλευσης.

Διαθέτει ένα ευρύ προσωπικό ρεπερτόριο με δικές του συνθέσεις, ερμηνείες, συμμετοχές σε μουσικά έργα, συναυλίες, μουσική για το θέατρο και τον κινηματογράφο, θεωρητικές μουσικές εκδόσεις κλπ.

Από το 2003 συνεργάστηκε με το Ωδείο Αθηνών και δίδαξε, στο Τμήμα Ελληνικής Μουσικής παραδοσιακά όργανα, θεωρητικά της ελληνικής μουσικής, τραγούδι, ιστορία της βυζαντινής και παραδοσιακής μουσικής και το θεωρητικό μάθημα "Ήχος και Μακάμ". Δίδαξε επίσης ταμπουρά στο Τμήμα Μουσικολογίας του Παν/μίου Αθηνών.

Με τη σφαιρική γνώση και εμπειρία που απέκτησε εντρυφώντας στον πυρήνα της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής φωτίζει, μέσα από το κείμενο που ακολουθεί, το εξελισσόμενο πλαίσιο της μουσικής μας κληρονομιάς από τις αρχαιοελληνικές της ρίζες μέχρι σήμερα, καθώς και τη διαχρονική αμοιβαία διάδρασή της με τις αντίστοιχες μουσικές παραδόσεις των λαών της ευρύτερης γειτονιάς μας.

Η λαϊκή μουσική παράδοση των Ελλήνων, ή όπως είναι πιο γνωστά τα δημοτικά τραγούδια, αποτελούν το δεύτερο κομμάτι της Εθνικής μας μουσικής, μετά την Εκκλησιαστική (ή Βυζαντινή). Σ' αυτήν εντάσσεται και η αστικολαϊκή παράδοση που επικράτησε στα αστικά κέντρα του Ελλαδικού και Μικρασιατικού χώρου.

Τα οργανικά κομμάτια και τα τραγούδια της αστικής "λόγιας" μουσικής είναι συνθέσεις ανωνύμων αλλά και επωνύμων δημιουργών, που έχουν σχέση με το λεγόμενο "εξωτερικό μέλος", δηλαδή έχουν επιρροές Ανατολικής (Περσικής, Αραβικής, Τουρκικής), Βαλκανικής και Ευρωπαϊκής μουσικής. Η λαϊκή μουσική μεταβιβάστηκε με την προφορική παράδοση από γενιά σε γενιά, ενώ μέρος της αστικής καταγράφηκε με διάφορες σημειογραφίες, όπως η βυζαντινή παρασημαντική, η γραφή του Δ.

Καντεμίρη και τέλος το πεντάγραμμο. Το ιδιαίτερο ύφος των τραγουδιών κάθε τοπικής κοινότητας διατηρήθηκε ανέπαφο μέχρις εμάς μέσω των ντόπιων ερασιτεχνών τραγουδιστών και μουσικών.

Η μουσική αυτή δεν αφορά μια ιστορική περίοδο, αλλά εκτυλίσσεται μέσα στο σύνολο του χρόνου, με έμφαση από τους μέσους χρόνους του Βυζαντίου μέχρι σήμερα. Οι κλειστές αγροτικές κοινωνίες κράτησαν τα ιδιαίτερα ακούσματα της μουσικής τους παράδοσης, καθώς νέες και αλλοεθνείς κουλτούρες έκαναν την εμφάνισή τους. Έτσι, η ποικιλία των τοπικών παραδόσεων μοιάζει με τα διαφορετικά χρονικά επίπεδα, που φέρνει στο φως η σκαπάνη των αρχαιολόγων. Γι' αυτόν το λόγο ο θεωρητικός της σύγχρονης Βυζαντινής μουσικής, Χρυσάνθος, λέει ότι η μουσική μας δεν είναι παλιά, ούτε νέα, αλλά η ίδια μουσική κατά καιρούς τελειοποιημένη.

Θέματα

Μέσα σε αυτήν συνυπάρχουν από πρωτόγονα είδη, όπως η Ηπειροθησσαλική πεντατονία ή οι "λυροτσάμπουνες" μελωδίες του Αιγαίου Πελάγους, μέχρι τα νεώτερα αστικολαϊκά είδη του Ρεμπέτικου και λαϊκού τραγουδιού. Μέσω της προφορικότητας από τη μια μεριά και της δισκογραφίας από την άλλη, έφτασε ως εμάς ένας μεγάλος όγκος πληροφοριών, μέσα από μια διαδικασία συνεχούς μετάπλασης.

Η ομοιότητα των ρυθμών και των φραστικών δομών με την αρχαία ελληνική προσωδιακή μετρική, καθώς και η επιβίωση παλαιότερων συστημάτων (κλιμάκων) και των διαστημάτων τους μέσα στο δημοτικό τραγούδι, επιβεβαιώνουν τη μεγάλη παλαιότητα των καταβολών της λαϊκής μουσικής. Αρχαία καταγωγή έχουν τα είδη του δημοτικού τραγουδιού όπως: τα τραγούδια του αγεμού (κάλαντα), τα χελιδονίσματα, τα τραγούδια του γάμου, τα εργατικά, τα δρομικά (πατινάδες), τα μοιρολόγια, τα νανουρίσματα, οι παραλογές, τα ακριτικά, κ.ά.

Σήμερα έχουν αλλάξει οι κοινωνικές συνθήκες που γέννησαν τη μουσική αυτή και ο Δυτικός πολιτισμός, με τη νέα ψηφιακή τεχνολογία και την ταχύτητα εξάπλωσης της πληροφορίας, έχει συγχωνεύσει όλες τις άλλες παραδόσεις. Αποτέλεσμα είναι η ισοπέδωση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και η αντίσταση που συνεπάγεται η διατήρησή τους, που καταντά όμως επί το πλείστον ένας γραφικός φολκλορισμός.

Η διατήρηση της μνήμης και η βαθιά ανάγκη του "ανήκειν" από τη μια, καθώς και η αντίρροπη δύναμη της αναζήτησης ενός "άλλου" τρόπου ζωής, που ενστερνίζεται νέα στοιχεία άλλων πολιτισμών από την άλλη, γεννά την πολιτιστική δημιουργική σύγκρουση της δικής μας εποχής και του τόπου μας.

Το σύνολο των ακουσμάτων, που θα μεταδοθεί στην επόμενη γενιά, θα περιέχει την πληθώρα της παλιάς και νέας μουσικής πληροφορίας καθώς και όλον τον πλούτο της αντικειμενικής αξίας του πολιτισμικού αγαθού μιας ανανεωμένης παράδοσης. Καθώς η αλήθεια είναι ταυτόσημη με τη μνήμη, χρειαζόμαστε και εμείς σήμερα,

όσο ποτέ, να μην ξεχάσουμε τη δική μας γλώσσα επικοινωνίας, που περνά μέσα από το λόγο, τη μουσική και το χορό.

Όταν επικαλούμεθα όρους όπως, "εθνική μουσική", χρειάζεται προσοχή, γιατί το ελληνικό έθνος δεν περιορίζεται μέσα στα σημερινά σύνορα, ούτε η κατά τόπους ελληνική παράδοση έχει μείνει ανεπηρέαστη από μουσικές άλλων εθνοτήτων. Ενώ σε όλη την ελληνική επικράτεια υφίσταται μια κοινή παράδοση όσον αφορά το λόγο, τους στιχουργικούς τύπους και τις υποθέσεις των τραγουδιών, η μουσική έχει κατά τόπους έντονη διαφοροποίηση. Στις περισσότερες περιπτώσεις η γεωγραφική διάκριση αποτελεί ταυτοχρόνως διάκριση διαφορετικών μουσικών ειδών.

Οι τόποι αυτοί έγιναν εστίες παραδόσεων, που μοιραζόμαστε με γειτονικά κράτη: Επτάνησα και Ιταλία, Ήπειρος και Αλβανία, Θράκη και Βουλγαρία, Δυτική Μακεδονία και Σκόπια, νησιά Βορειοανατολικού Αιγαίου και παράλια, Πόντος και Ανατολία, Κρήτη και Β. Αφρικανικές χώρες.

Αυτές οι συγγένειες αποδεικνύουν πως η μουσική μας παράδοση αποτελείται από διαφορετικά μουσικά είδη, που ανήκουν στους τόπους που τα δημιουργούν και τα διαμορφώνουν μέσα στο χρόνο, χωρίς να μπορούν να αποτελέσουν αποκλειστική κληρονομιά του σημερινού ελληνικού κράτους.

το δημοτικό

Γράφει η Άννα Κυριακάκη - Συνοδινού, Ιστορικός - Αρχαιολόγος

Οι πρώτες συλλογές Ελληνικών Δημοτικών Τραγουδιών - Κοραΐς και Φωριέλ -

«Καμιά επανάσταση, ούτε στην τέχνη, ούτε στην ζωή, δεν έχει περισσότερες ελπίδες επιτυχίας, από 'κείνη που χρησιμοποιεί για ορμητήριό της την παράδοση»

Οδυσσέας Ελύτης

Στα τέλη του 19^{ου} αι. οι λαοί, αναζητώντας την εθνική ταυτότητα και τον αυτοπροσδιορισμό τους, που δεν μπορούν να τον νομιμοποιήσουν με πολιτική πράξη, καταφεύγουν σε πολιτισμικά επιχειρήματα, τα οποία αντλούν από το παρελθόν. Η παράδοση, τα παραμύθια, τα τραγούδια αποτελούν λαϊκά λογοτεχνικά δημιουργήματά τους και τα αναδεικνύουν σε σημείο τέτοιο, ώστε να ξεχωρίζουν από τα παραδοσιακά έθνη – κράτη. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν τα εθνικιστικά κινήματα της Βρετανής, της Κορσικής, της Σκωτίας, της Ουαλίας, της Καταλονίας και άλλων. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο πρέπει να εντάξουμε και την επίσημη εντολή του Γαλλικού κράτους στις αρχές του 19^{ου} αιώνα να συνταχθεί ένας γλωσσικός άτλαντας της Γαλλικής αυτοκρατορίας ο οποίος θα περιλάμβανε και τη διάλεκτο της Κορσικής. Υπεύθυνοι γι' αυτήν τη συλλογή ήταν οι κατά τόπους νομάρχες του κράτους, οι οποίοι και θα έστελναν στο Υπουργείο Εσωτερικών «ακριβή έκθεσιν περί της γλώσσης και των ιδιωμάτων της περιφερείας των».

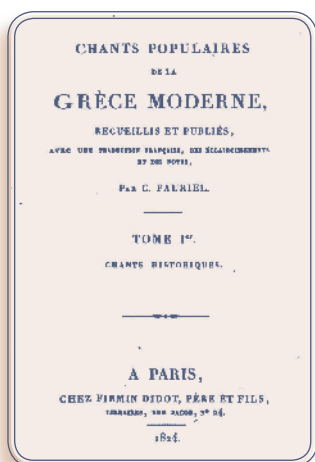
Στην Κορσική κατοικούσαν και Μανιάτες που εγκαταστάθηκαν στο νησί τον 17^ο αιώνα για να ξεφύγουν από τον τουρκικό ζυγό. Τρία τραγούδια και ένα κομμάτι από το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιο αποτέλεσαν ένα δείγμα της διαλέκτου τους, και οι αρχές ζήτησαν από τον Αδαμάντιο Κοραΐ, που είχε εγκατασταθεί στο Παρίσι και είχε ήδη αρχίσει να αποκτάει φήμη και να έχει σημαντική θέση στη φιλολογική ζωή της πόλης τους, αφού τα μεταφράσει στα γαλλικά, να κάνει και τον απαραίτητο σχολιασμό. Μάλιστα δεν ήταν η πρώτη φορά που ο Κοραΐς εργαζόταν για το γαλλικό κράτος.

Οι τίτλοι των τραγουδιών που ο Κοραΐς μεταφράζει και παραδίδει στο Υπουργείο Εσωτερικών είναι «Η αρπαγή», «Θρήνος μπτρικός» και «Η κόρη ταξιδεύτρια». Το τραγούδι της κόρης που αποφασίζει να φύγει από την ιδιαίτερη πατρίδα της, γιατί εξ αιτίας της ομορφιάς

της παρενοχλείται από τους Τούρκους, συναντάται σε πολλές παραλλαγές στον ελλαδικό χώρο με επικρατέστερη αυτή που υπάρχει στον τρίτο τόμο των δοκιμίων για το ελληνικό τραγούδι του Παντελή Μπουκάλα με τίτλο «Κόκκιν' αχείλι φίλπσα». Το ταξίδι του φιλιού και ο έρωτας σαν υπερβολή, Εκδόσεις, ΑΓΡΑ.

Την ίδια περίοδο που δημιουργούνται οι συνθήκες για την ανακάλυψη των δημοτικών τραγουδιών, οι Ευρωπαίοι ανακαλύπτουν και τους Νεοέλληνες. Η Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή τον Ιούλιο του 1774 και η ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας θα βοηθήσουν το εμπόριο και τη μετεγκατάσταση χιλιάδων Ελλήνων εμπόρων, κληρικών και διανοουμένων κυρίως στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Πολλοί είναι οι νέοι που καταφεύγουν στην Ευρώπη για σπουδές και εργασία και μεταφέρουν εικόνες του Ελλαδικού χώρου στο εξωτερικό. Από την άλλη ένα ισχυρό περιηγητικό κίνημα στρέφει όλο και περισσότερους Ευρωπαίους να ταξιδεύσουν στην Ελλάδα και να καταγράψουν εκτός από τις εντυπώσεις τους για τα όσα διαδραματίζονται στις περιοχές που επισκέπτονται και την κοινωνική τους ζωή, τα ήθη και τα έθιμα. Προκαλείται έτσι ένα έντονο ενδιαφέρον σε όσους δεν είχαν ταξιδέψει, αλλά ήθελαν να την γνωρίσουν καλύτερα.

Ο Αλέξης Πολίτης στο βιβλίο του για το δημοτικό τραγούδι, μας λέει ότι κανένας από αυτούς που επισκέφτηκαν την Ελλάδα δεν σκέφτηκε να καταγράψει και να δημιουργήσει μια συλλογή «λαϊκών» τραγουδιών, αλλά αντίθετα το ενδιαφέρον για τη συλλογή, τον σχολιασμό και την ταξινόμηση αυτών των τραγουδιών ήρθε από το εξωτερικό. Για το ίδιο θέμα όμως ο Κώστας Β. Κουκουρίδης στο βιβλίο του: Στοιχεία λαογραφίας στο έργο του Κοραΐ (Αθήνα 1998) λέει ότι ένα τετράδιο ταξιδιωτικό είχε παραδώσει ο Barbie de Brocage στον Κοραΐ, το οποίο περιείχε δημοτικά τραγούδια και πληροφορίες και εντυπώσεις από την Ελλάδα που του το επέστρεψε με γράμμα του, αφού είχε μεταγράψει ή μεταφράσει. Επομένως ο Κοραΐς νωρίτερα και από το 1800, εξακριβωμένα όμως από το 1804 συλλέγει δημοτικά τραγούδια «μετά στοργής» που μαζί με αυτά των Ελλήνων της Κορσικής δεν τα εκδίδει, αλλά βοηθά στην έκδοσή τους από άλλους, και συγκεκριμένα από τον Fauriel.

τραγούδι

Νωρίτερα από τον C. Fauriel, για τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια φαίνεται να ενδιαφέρεται ο Ελβετός οικονομολόγος Sismonde de Sismondi ο οποίος το 1804 ζητάει από μια Κερκυραία αριστοκράτισσα φίλη του να του στείλει τα δημοτικά τραγούδια του νησιού της. Είναι άγνωστο όμως τι απέγιναν αυτά τα τραγούδια. Όταν το 1814 γίνεται το Συνέδριο της Βιέννης, μεταξύ αυτών που πήγαν εκεί να γιορτάσουν το τέλος των ναπολεόντιων πολέμων, πήγε και ένας βαρόνος, ονόματι Werner v. Haxthausen, ο οποίος όντας λάτρης της λαϊκής ποίησης και θαυμαστής των ελληνικών τραγουδιών από την εποχή, που τα πρωτάκουσε από Έλληνες ναυτικούς που νοσηλεύονταν στο Αγγλικό νοσοκομείο, χρησιμοποίησε τη γνωριμία και τη συναναστροφή των Ελλήνων λογίων της Βιέννης για να καταρτίσει τη συλλογή του. Μάλιστα ο Μακεδόνας Θεόδωρος Μανούσης βάζει τη γιαγιά του Αλεξάνδρα Μανούση να του τραγουδήσει τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια που θυμόταν. Ο Haxthausen εκτός από αυτά συγκεντρώνει και άλλα από ανθρώπους της υπαίθρου και τα δείχνει στον Γκαίτε ο οποίος τον προτρέπει να τα εκδώσει. Στις 28 Ιανουαρίου 1818 δημοσιεύεται ένα γράμμα του Κ. Σκούφου από το Μόναχο, στο οποίο ο Γκαίτε γράφει για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι «τα ασμάτια ταύτα είναι το ευφύστερον μίγμα των ελεγειών, λυρικής ποιήσεως και εποποιίας». Παρ' όλα αυτά ο Haxthausen καθυστερεί, δεν τα εκδίδει και τα κυκλοφορεί από χέρι σε χέρι με τη δικαιολογία, ότι δεν είχε τις απαραίτητες φιλολογικές και εθνολογικές γνώσεις για να σχολιάσει και να αναλύσει αυτά τα αριστουργήματα της λαϊκής τέχνης. Ο Θεόδωρος Μανούσης όμως κράτησε μερικά αντίγραφα, και ένα ο Αλέξανδρος Βασιλείου το έστειλε στο Παρίσι, όπου βρισκόταν ο Κοραΐς. «Τα Βοκοβαλικά άσματα έκαμες καλά να με τα στείλεις αλλ' ουδ' αυτά καρόν ελαβ' ακόμη ν' αναγνώσω. Τούτον μόνον επαπατήρησα μ' ευχαρίστησιν, ότι δεν είναι ομοιοτέλευτα», απαντάει σε γράμμα του ο Κοραΐς.

Ο Κοραΐς ανήκοντας στους Ιδεολόγους, όπως ονομάστηκαν οι επίγονοι του κλασικού διαφωτισμού, γνωρίζει μέσα σ' αυτόν τον πνευματικό κύκλο το 1799 τον Claude Fauriel. Υπεύθυνος για την γνωριμία αυτή είναι ο Αλέξανδρος Βασιλείου ο οποίος αντιπροσωπεύει τους τρεις πόλους, εμπόριο, παιδεία, φιλοπατρία, της νεαρής τότε εμπορικής τάξης, που εκείνα τα χρόνια πάλευε να πάρει την ηγεμονία στον βαλκανικό χώρο. Για τα επόμενα χρόνια οι σχέσεις Κοραΐ-Fauriel θα περιοριστούν σε μεταφράσεις δυσκολόνοπων χωριών του Ξενοφώντα και σε πληροφορίες για την Αθηναϊκή κοινωνία και μόνο «μετά την έκρηξιν του υπέρ ελευθερίας πολέμου, ο Fauriel εσπούδασεν αμέσως να γνωρίση εντελώς την γλώσσαν και το πνεύμα των νεωτέρων Ελλήνων». Αρχίζει να μαθαίνει νέα ελληνικά και δάσκαλός του είναι ο Ν. Πίγκολος. Ο Ν. Πίγκολος ανήκει και αυτός στους κύκλους των λογίων με τους οποίους συναναστρέφεται ο Κοραΐς.

Ελληνες χορευτές, σχέδιο του L. Lange.

Δάσκαλος στο Βουκουρέστι και στη Χίο, συγγραφέας και μεταφραστής θεατρικών έργων στην Οδησό και ανταποκριτής στον Λόγιο Ερμί, θα συνδεθεί στενά με τον Κοραΐ και θα κερδίσει την εύνοιά του ήδη από το 1819. Τα κείμενα που διδάσκει ο Πίγκολος και μελετάει ο Fauriel είναι του Περραιβού, αλλά και το «Σάλπισμα Πολεμιστήριον» του Κοραΐ, καθώς και τα δημοτικά τραγούδια. Μάλιστα σε κάποιο από τα τετράδιά του αναγνωρίζουν οι μελετητές τον γραφικό χαρακτήρα του Πίγκολου ο οποίος προσθέτει παραλλαγές στίχων, διορθώνει λέξεις και σχολιάζει. Ο Fauriel αρχίζει να σκέπτεται σοβαρά την έκδοση των ελληνικών τραγουδιών στο τέλος του 1821 ή στις αρχές του 1822. Τον Μάρτιο του 1823 αναγγέλλει πως το έργο αυτό ήταν «ειδικά προορισμένο να χρησιμεύει ως κλασικό βιβλίο για τη μελέτη της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας». Στον πρόλογο μάλιστα της έκδοσης του 1824 των Chants Populaires de la Grece Moderne 1° Claude Fauriel αναφέρει ότι: «Ο αρχικός πυρήνας των ποιημάτων που αποτελούν τη συλλογή αυτή, προέρχεται από τον διάσημο γιατρό Κοραΐ, που τα είχε χαρίσει στον κύριο Κλωνάρη από αυτόν πήρα αντίγραφα με τη μεσολάβηση του κυρίου Πίγκολου».

Η έκδοση των δημοτικών τραγουδιών σε δύο τόμους, τον Ιούνιο του 1824 και τον Δεκέμβριο με χρονολογία 1825, είναι ένδειξη των φιλελληνικών αισθημάτων του Fauriel καθώς και πράξη πολιτιστικής επιλογής για τα ίδια ευρωπαϊκά ρεύματα, κάτι σαν λογοτεχνικό μανιφέστο, όπως λέει και ο Αλέξης Πολίτης και διαμορφώνεται η αντίληψη για του «τι ακριβώς είναι αυτοί οι Νεοέλληνες».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΜΠΟΥΚΑΛΑΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ, Κόκκιν' αχειλί εφίλησα - Δοκίμα για το ελληνικό τραγούδι - 3, Εκδόσεις Άγρα
- ΠΟΛΙΤΗΣ ΑΛΕΞΗΣ, Το Δημοτικό Τραγούδι, Εκδόσεις ΠΕΚ, «»: Κοραΐς και Φοριέλ, Περιοδικό «Ο Ερασιστής», «»: Ν. Σ. Πίγκολος και Φοριέλ, Περιοδικό «Ο Ερασιστής»
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ: Το Δημοτικό μας Τραγούδι, Εκδ. Παπαδήμα
- ΠΕΦ, ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ 35: Το δημοτικό τραγούδι από την αρχαιότητα ως σήμερα

αφηγήσεις ζωής

Γράφει η Ολυμπία Παξινού Νικολοπούλου, τ. Γραμματέας του Λ.Ε.Ρ.

Μια φορά κι έναν καιρό στη Ραφήνα...

Μνήμες Ραφήνας

Όλα ξεκίνησαν πριν πέντε χρόνια, ένα κυριακάτικο απόγευμα, όταν λίγοι φίλοι βρεθήκαμε στο όμορφο, φιλόξενο σπίτι της Ολυμπίας... Ανάμεσά μας ο καθηγητής Αντώνης Λαζαράς, που, διψασμένος για γνώση σχετική με την ιστορία της Ραφήνας, ρωτούσε επίμονα την Ολυμπία για τα παλιά. Κι' εκείνη, αμέριμνη, μην ξέροντας ότι την μαγνητοφωνεί άρχισε να διηγείται...

Κρουνός αναμνήσεων!! Πλημμυρίσαμε από εικόνες, πρόσωπα, γεγονότα ραφηνιώτικα, άγνωστα σε μας. Ήταν μια αφήγηση πολύωρη, τόσο ζωντανή και παραστατική, από μια παλιά Ραφηνιώτισσα, μια κυρία, μια αρχόντισσα. «Σαν να ακούγαμε την Άλκη Ζέη να διηγείται μικρές ιστορίες με μολύβι...» είπε ο Αντώνης τότε...

Για μένα προσωπικά δεν ήταν η πρώτη φορά που άκουγα την Ολυμπία να αφηγείται όσα βίωσε και έζησε στη Ραφήνα από το 1948, που η οικογένειά της εγκαταστάθηκε στην πόλη μας. Η Ολυμπία Παξινού-Νικολοπούλου ήταν Γραμματέας του Λ.Ε.Ρ. για 18 χρόνια και σήμερα "επίτιμο μέλος" του. Στυλοβάτης του Λυκείου δίπλα στην τότε πρόεδρο, Ελένη Καχριμάνη, ήταν η δεύτερη «μάννα» για όλα τα παιδιά του Λ.Ε.Ρ. Γνώριζε πολύ καλά τα διοικητικά, οργανωτικά και γραμματειακά θέματα, μιας και υπηρέτησε στην γραμματεία της Κοινότητας Ραφήνας. Είχε τη μεγάλη εκτίμηση του κόσμου της Ραφήνας και τη μεγάλη αγάπη των μελών και των μαθητών του Λ.Ε.Ρ., γιατί συνέβαλε σημαντικά στην θεμελίωση και εδραιοποίηση της ύπαρξης και λειτουργίας του.

Ανεκτίμητη η προσφορά της στο Λύκειο των Ελληνίδων Ραφήνας!! Κι εμείς όλοι στο ΛΕΡ, συνεργάτες της όλα αυτά τα 18 χρόνια, δίπλα της, ξεκλέβαμε λίγη ώρα απ' τη δουλειά, να την ακούμε να μας λέει ιστορίες, μιας και από παιδί γνώρισε και αγάπησε την πόλη μας. Όταν δημιουργήθηκε το περιοδικό, η Ολυμπία, ως μέλος της συντακτικής επιτροπής, με το δικό της γλαφυρό ύφος και πηγαίο τρόπο σκιαγράφησε στις σελίδες του μορφές της Ραφήνας, όπως ο φωτογράφος κ. Ιούλιος και ο αγαπημένος δάσκαλος Παπαχρήστου. Και τώρα της ζητήσαμε, ως και την πιάσαμε, κοντά σ' αυτά που καταγράψαμε σ' εκείνη τη συνάντηση στο σπίτι της, να θυμηθεί, να μας γυρίσει πίσω και να γράφει. Γιατί η Ολυμπία είναι ο δικός μας άνθρωπος, ο άνθρωπος της Ραφήνας, του Λυκείου και του περιοδικού! Πρέπει να βάλει το λιθαράκι της στη διάσωση της παράδοσης της πόλης μας, αφού αυτός είναι και ο κύριος στόχος του περιοδικού...

Έτσι, με την απλότητα και σεμνότητα που τη διακρίνει, αλλά και τη νοσταλγία της για τα περασμένα, η Ολυμπία ανοίγει την ψυχή της... Γράφει και κρατάει τις μνήμες της... Σ' αυτό τ'ανάβλεμμα, με πολλή αγάπη, αμεσότητα και αυθεντικότητα, μιλά για τα πρώτα 20 χρόνια της ζωής της στη Ραφήνα ιστορώντας παράλληλα 20 χρόνια της μεταπολεμικής ζωής και εξέλιξης της πόλης μας. Την ευχαριστούμε πολύ και περιμένουμε τη συνέχεια...

Χριστίνα Παναγιώτου
τ. πρόεδρος του Λ.Ε.Ρ.

Από το Μαρμάρι στη Ραφήνα

«Το 1948 ήρθαμε από το Μαρμάρι και εγκατασταθήκαμε μόνιμα στη Ραφήνα. Ο αδελφός μου ο μεγάλος κι εγώ πήγαμε στο Δημοτικό Σχολείο Ραφήνας, εκείνος στη Γ' τάξη και εγώ στη Β'. Το σχολείο ήταν ξύλινο. Μου φάνηκε πολύ ωραίο και περιποιημένο. Αλλά και το σχολείο μας στο Μαρμάρι ήταν νεοκλασικού ρυθμού, ένα από τα σχολεία που είχε ιδρύσει ο Γεώργιος Παπανδρέου σ' όλη τη χώρα. Το σχολείο της Ραφήνας ήταν διτάξιο. Είχε δυο μεγάλες αίθουσες. Στη μια φοιτούσαν οι μαθητές της Α', Ε' και Στ' τάξης, ενώ στην άλλη οι μαθητές της Β', Γ' και Δ'.

Ζήτησα από τη μητέρα μου να μου επιτρέψει να πάω μόνη μου στο καινούργιο μου σχολείο, να γραφτώ στη

Β' τάξη. Μου έκανε το χατίρι και εγώ, με το ενδεικτικό της Α' τάξης στο χέρι, πήγα στο σχολείο όλο χαρά. Εκεί συνάντησα το δάσκαλο και Διευθυντή του σχολείου, τον κ. Νίκο Παπαχρήστου, εμβληματική μορφή για μας τα παιδιά τότε και μια δασκάλα, μια όμορφη κοπέλα, ντυμένη στα μαύρα, τη δεσποινίδα Μαίρη Αλεξανδρίδου, τη μεγάλη κόρη του δικηγόρου Γιώργου Αλεξανδρίδη, που εκτελέστηκε από τους Γερμανούς στο Χαρβάτι στο μπλόκο της 17ης Ιουλίου 1944. Έφυγε όμως τότε από τη Ραφήνα και αμέσως ήρθε η αντικαταστάτριά της, η αγαπημένη μου δασκάλα, η δεσποινίς Τασία Γεωργακάκου, την οποία έφερε στο σχολείο ο πατέρας της. Ήταν μια νεαρή κοπέλα, ξανθιά, με κοντά μαλλιά. Εξαιρετική δασκάλα! Ήταν δασκάλα μου για τρία χρόνια και τη θυμάμαι πάντα με αγάπη και ευγνωμοσύνη.

μαρτυρίες

Οι σχολικές γιορτές

Στις εθνικές γιορτές πηγαίναμε στην εκκλησία, την Παντοβασιλίτσα και μετά στην πλατεία της Ραφίνας. Εκεί υπήρχε μια εξέδρα, απ' όπου λέγαμε τα ποιήματά μας και χορεύαμε. Είμαστε ντυμένες με μπλε φούστες και άσπρες μπλουζές, άσπρα, κοντά καλτσάκια και στα μαλλιά μας άσπρες κολλαριστές κορδέλες.

Στο τέλος της σχολικής χρονιάς κάναμε τις «σχολικές εξετάσεις». Η εξέδρα σπινόταν στο ανατολικό μέρος του σχολείου, γιατί εκείνη την ώρα δεν είχε ήλιο. Εκεί παίζαμε διάφορα σκετς, λέγαμε ποιήματα, τραγουδούσαμε, χορεύαμε. Όλο το χωριό ήταν εκεί. Ήταν σημαντικό πολιτιστικό γεγονός.

Εξετάσεις τέλους σχ. χρονιάς (Ιούνιος 1951)

Το πρόβλημα του Γυμνασίου

Τελειώσαμε το Δημοτικό και τώρα; Στη Ραφίνα δεν υπάρχει Γυμνάσιο ούτε στην Παλλήνη, που τότε ήταν ένα μικρό χωριουδάκι, όπως επίσης και στη Νέα Μάκρη. Το να πας να φοιτήσεις σε Γυμνάσιο της Αθήνας ήταν αδύνατον εκτός αν είχες συγγενείς να σε φιλοξενήσουν. Έτσι βρέθηκε, ευτυχώς, η λύση του Γυμνασίου Μαραθώνα, Παράρτημα τότε του Γυμνασίου Χαλανδρίου. Η δυσκολία ήταν ότι δεν υπήρχε απευθείας συγκοινωνία Ραφίνας - Μαραθώνα, αλλά έπρεπε να πάρουμε το λεωφορείο, που πήγαινε Αθήνα, να κατεβούμε στη Διασταύρωση και από εκεί να περιμένουμε πάνω από μισή ώρα μέχρι να έρθει το λεωφορείο της γραμμής Αθήνα - Μαραθώνα. Το ίδιο ακριβώς συνέβαινε και στην επιστροφή. Το χειμώνα, με κρύο και βροχή, το καλοκαίρι με ζέστη, είμαστε αναγκασμένοι να περιμένουμε στο δρόμο περίπου μιάμιση ώρα την ημέρα!

Ευτυχώς η Τριγλιανή οικογένεια του Δημήτρη Μπούσγα, που είχε το μεγάλο καφενείο - μαγειρείο στη Διασταύρωση Ραφίνας, θέση που είναι σήμερα το κρεοπωλείο ΣΑΡΑΓΟΥΔΑ, μας άφησε, σιγά σιγά να μπαί-

νουμε μέσα, μέχρι να έλθει το λεωφορείο.. Μέσα στο καφενείο, σε μια γωνιά του υπήρχαν ένα μπιλιάρδο και ένα ποδοσφαιράκι και τα αγόρια, όταν τους περίσσειε καμιά δραχμή, παίζανε μια παρτίδα. Θυμάμαι αυτήν την οικογένεια με εκτίμηση και ευγνωμοσύνη.

Από κείνο το σημείο, απέναντι, έβγαιναν και οι λιγνιτωρύχοι. Άλλαζαν βάρδια και τους βλέπαμε μουτζουρωμένους με το φανάρι στο χέρι..Λειτουργούσαν τότε τα λιγνιτωρυχεία της Διασταύρωσης..

Τα λεωφορεία εκείνη την εποχή ήταν πολύ παλιά και μικρά, νομίζω εικοσιτεσσάρων θέσεων και το πρώτο ερχόντουσαν γεμάτα, κυρίως από τους υπαλλήλους του εργοστασίου πορσελάνης της Ν. Μάκρης, τους καθηγητές μας, που ερχόντουσαν από την Αθήνα και βέβαια και άλλους επιβάτες. Άρα, θέση να καθήσουμε εμείς δεν υπήρχε. Πάντα όρθιοι και στοιβαγμένοι. Όταν τελειώσαμε το Δημοτικό, από την τάξη μου πήγαμε στο Γυμνάσιο μόνο δύο κορίτσια και τρία αγόρια. Και την επόμενη χρονιά πήγαν δύο κορίτσια και πέντε αγόρια. Η εποχή ήταν δύσκολη και τα έξοδα για να πάει κανείς στο Γυμνάσιο δεν ήταν και λίγα. Για τη μηνιαία κάρτα εισιτηρίων πληρώναμε στο ΚΤΕΛ 400 δραχμές, ενώ για το σχολείο πληρώναμε, νομίζω, 150 δραχμές μηνιαίως, τη λεγόμενη εισφορά, προκειμένου να πληρώνονται οι καθηγητές, που δεν ήταν μόνιμοι και να καλύπτονται και άλλα έξοδα λειτουργίας του σχολείου. Με πολλή δυσκολία οι γονείς μας αντιμετώπιζαν αυτήν τη δαπάνη.

Μετά τα τρία χρόνια της δικής μας ταλαιπωρίας, όσον αφορά στη μετακίνησή μας, το ΚΤΕΛ έβαλε δρομολόγιο απευθείας Ραφίνα - Μαραθώνα μόνο για τους μαθητές, γιατί ευτυχώς, χρόνο με το χρόνο αυξάνονταν. Εν τω μεταξύ το ΚΤΕΛ άρχισε, σιγά σιγά να ανανεώνει το στόλο του με τα λεωφορεία μείζονος τύπου και έτσι τα πράγματα βελτιώθηκαν.

Γυρίζοντας πίσω σ' εκείνες τις εποχές και συζητώντας με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριες στην επίσημη συνάντησή μας, όλοι μας συμφωνούμε ότι το σχολείο μας, με τα δεδομένα της εποχής εκείνης, ήταν ένα καλό επαρχιακό σχολείο. Δεν είχαμε έλλειψη καθηγητών. Είμαστε λιγότερα παιδιά σε κάθε τάξη απ' ό, τι στα σχολεία της Αθήνας, που τότε μπορεί να είχε και 50 παιδιά. Οι σχέσεις μεταξύ μας ήταν πολύ καλές και με τους καθηγητές μας επίσης. Τα παιδιά που φοιτού-

Ραφινιώτικη συντροφιά νέων (δεκαετία '50)

αφηγήσεις ζωής

σαν τότε, προέρχονταν και από τα γύρω χωριά, όπως το Γραμματικό, απ' όπου τα περισσότερα παιδιά ερχόντουσαν με τα πόδια, Νέα Μάκρη, που τα περισσότερα ερχόντουσαν με τα ποδήλατα, από το Μάτι, το Ζούμπερι, το Βαρνάβα, ακόμη και από το Καπανδρίτι. Επίσης ερχόντουσαν και τα παιδιά από το Ίδρυμα «Παμμακάριστος», μόνο κορίτσια, που προέρχονταν, στην αρχή, από τα Ιόνια νησιά μετά τους σεισμούς του 1953, από τη Θήρα μετά τους σεισμούς του 1956 και στη συνέχεια παιδιά, που οι γονείς τους είχαν οικονομικά ή άλλου είδους προβλήματα. Η δημιουργία αυτού του ιδρύματος, αυτής της ζεστής φωλιάς για τα παιδιά, ήταν αποτέλεσμα της ανάγκης για προσφορά στους ανθρώπους και κυρίως στα παιδιά, μιας σπουδαίας γυναίκας, της Αδελφής Μαρίνας Κουμάντου. Προερχόταν από γνωστή οικογένεια της Αθήνας, ευκατάστατη, μορφωμένη, αγωνίστρια, γνωστή στην Ευρώπη για το έργο της.

Τελειώνοντας αυτό το κεφάλαιο θέλω να περιγράψω πώς η τάξη μου πήγε «την πενταήμερη», όπως λένε σήμερα τα παιδιά: Ήταν η τελευταία ημέρα των εξετάσεων και η τελευταία που πηγαίναμε στο σχολείο, αφού πια τελειώναμε το εξατάξιο Γυμνάσιο. Αφού γράψαμε το διαγώνισμα, όλοι μας πήραμε το λεωφορείο της γραμμής, κατεβήκαμε στον Τύμβο και μετά, με τα πόδια, τραγουδώντας και πειράζοντας ο ένας τον άλλο, φτάσαμε στην παραλία Μαραθώνα. Μερικοί κάναμε μπάνιο, φάγαμε ό, τι είχε φέρει ο καθένας, χορέψαμε, τραγουδήσαμε και αργά το απόγευμα γυρίσαμε πάλι με τα πόδια στον Τύμβο. Εκεί αποχαιρετιστήκαμε συγκινημένοι και πήραμε το δρόμο της επιστροφής άλλοι για Μαραθώνα, Γραμματικό κλπ και άλλοι προς Ραφήνα, με ενδιάμεσες στάσεις, Ν. Μάκρη, Παμμακάριστο, Ζούμπερι, Αγ. Ανδρέα, Μάτι. Έτσι τελειώσαμε το σχολείο με συγκίνηση και πολλά όνειρα. Ξανασυναντηθήκαμε μετά από 36 ολόκληρα χρόνια! Στη Ραφήνα, αμέσως μετά τη

δικτατορία, νομίζω το 1975, ιδρύθηκε το τριτάξιο Γυμνάσιο και λίγα χρόνια αργότερα το Λύκειο.

Στην Κοινότητα Ραφήνας

Ήταν 29 Ιουλίου 1959, ένας μήνας αφού τελείωσα το σχολείο, όταν με ειδοποίησαν από την Κοινότητα της Ραφήνας να πάω την επομένη ημέρα στα γραφεία. Πήγα και η τότε Γραμματέας κ. Θάλεια Πασσαλάρη μου ζήτησε να εργασθώ για ένα μήνα, προκειμένου να αντιγράψω το βιβλίο της Ύδρευσης και να προσθέσω και νέες μερίδες. Δέχθηκα. Και την άλλη μέρα το πρωί άρχισα δουλειά.

Η Κοινότητα εκείνη την εποχή δεν είχε ιδιόκτητο κατάστημα. Στεγαζόταν κάτω από την εκκλησία την Παντοβασίλισσα, εκεί που σήμερα είναι το αρχοντάρι και το μαγειρείο, χωρίς την επέκταση, που έχουν κάνει τα τελευταία χρόνια, (κάλυψαν το πεζοδρόμιο μπροστά και έκλεισαν μέσα τις καμάρες). Οι καμάρες λοιπόν αυτές έκλειναν με κάποιες μεταλλικές πόρτες με τζάμια. Ο χώρος χωριζόταν σε τρία μέρη. Το πρώτο αριστερά και το μικρότερο, το είχε η εκκλησία αποθήκη (μια καμάρα), το μεσαίο (δυο καμάρες) είχε στεγάσει τα γραφεία της Κοινότητας, ενώ το τελευταίο (δυο καμάρες) είχε στεγάσει το Ιατρείο του ΠΙΚΠΑ. Το ιατρείο του ΠΙΚΠΑ λειτουργούσε κάθε Δευτέρα πρωί και ο εξαιρετικός κ. Θεόδωρος Τσαφαράς, γυναικολόγος, παθολόγος και η μαία, η χαμογελαστή και τόσο αξιόλογη γυναίκα κ. Σοφία Ιμπιρλή - Καλεμκερή, αγαπημένη φίλη, δεχόντουσαν και εξέταζαν γυναίκες σε ενδιαφέρουσα κατάσταση και μωρά παιδάκια. Μου άρεσε να πηγαίνω εκεί και να βλέπω με πόση αγάπη και τρυφερότητα η μαία ζύγιζε τα παιδάκια, τα μέτραγε, έδινε συμβουλές στις μητέρες τους και τους έλυνε κάθε απορία. Ήταν η εποχή που λίγοι είχαν ασφάλεια και εκεί πήγαιναν δωρεάν.

Στη Ραφήνα της δεκαετίας του '50

Στα γραφεία της Κοινότητας, όταν πήγα εγώ, τα έπιπλα ήταν μια δίφυλλη, παλιά, ξύλινη ντουλάπα, όπου είχαμε τους φακέλους με τα διάφορα έγγραφα, μια μονόφυλλη μεταλλική ντουλάπα, το γραφείο της Γραμματέως και ένα ξύλινο γραφείο με ένα συρτάρι που έγινε το δικό μου το γραφείο. Επίσης είχε ένα έπιπλο με ράφια. Εκεί τοποθετούσαμε τα βιβλία, που το Υπουργείο Παιδείας έφερε κάθε μήνα και έτσι είχαμε δανειστική βιβλιοθήκη. Υπήρχαν καρτέλες που γράφαμε τα ονόματα των δημοτών που έπαιρναν τα βιβλία και σημειώναμε την επιστροφή τους. Το αυτοκίνητο που έφερε τα βιβλία έγραφε επάνω «Κινητή Βιβλιοθήκη Υπουργείου Παιδείας». Την εποχή εκείνη δουλεύαμε πρωί και απόγευμα όλες οι Κοινότητες, ακόμη και το Σάββατο.

Την πρώτη μέρα που πήγα για δουλειά, μόλις μπήκα μέσα στο γραφείο, ένιωσα δυσφορία από την πολλή ζέστη. Έπεφτε μέσα όλος ο ήλιος και δεν υπήρχε παράθυρο

μαρτυρίες

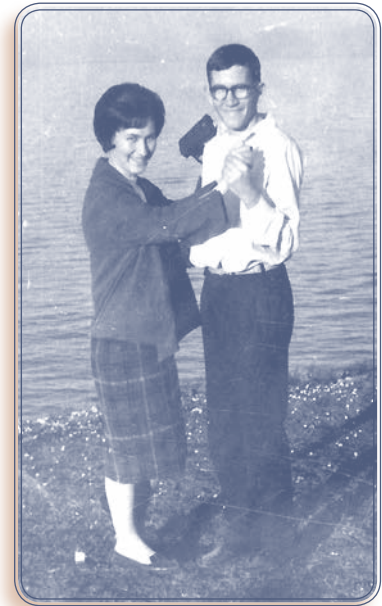
να γίνεται ρεύμα. Ο κλητήρας, ο αγαπημένος συνάδελφος Δημήτρης Ασβεστάρης (Σαρής), κατάλαβε την αγωνία μου και μου είπε να μην ανησυχώ και ότι θα βρούμε τη λύση. Πήρε αμέσως ένα ξύλινο τραπέζι, το ανέβασε επάνω και το τοποθέτησε στη δεξιά πλευρά, έξω από την εκκλησία, κάτω από τις καμάρες και με μια καρέκλα είχα το πιο δροσερό γραφείο, γιατί ερχότανε ο αέρας από τη θάλασσα. Μόλις είχα αρχίσει να γράφω και ξαφνικά βλέπω 4-5 άνδρες να ανεβαίνουν τα σκαλιά και σε απόσταση δυο μέτρων από μένα, να ξαπλώνουν κάτω στο τσιμέντο και αμέσως να τους παίρνει ο ύπνος και να ροχαλίζουν!

Στην αρχή ξαφνιαστήκα. Πιστεύω ότι και αυτοί ξαφνιαστήκαν με τη δική μου παρουσία, αλλά όπως τους κοιτάζα, την ώρα που κοιμόνταν, έβλεπα ανθρώπους ταλαιπωρημένους, μαυρισμένους, ξυπόλητους. Ήταν άνθρωποι, που δούλευαν στα γρι-γρι και εύρισκαν εκεί ένα σκιερό, δροσερό μέρος να ξεκουραστούν. Ένωσα ένα σφίξιμο στο στομάχι. Έτσι για αρκετές ημέρες ακόμη, η εικόνα ήταν σουρεαλιστική: Ένα κορίτσι να γράφει σε ένα ξύλινο τραπέζι, έξω από την εκκλησία και στα δυο μέτρα πιο πέρα να κοιούνται, κάτω στο τσιμέντο, 4-5 άνδρες!

Πρόεδρος της Κοινότητας ήταν, την εποχή εκείνη, ο Σωτήριος Κανσός, πρόσφυγας από την Σμύρνη, ένας ευγενικός, κομπός άνθρωπος, που φερόταν άφογα και στους υπαλλήλους και στο κόσμο. Έμεινε για πολλά χρόνια Πρόεδρος - Αντιπρόεδρος. Τα γραφεία της Κοινότητας παρέμειναν κάτω από την εκκλησία μέχρι το 1965, έως ότου η Κοινότητα απέκτησε ιδιότητα γραφεία, στο χώρο που σήμερα στεγάζεται η Υπηρεσία Ύδρευσης. Το σχέδιο του νέου κτηρίου το έκανε ο αρχιτέκτονας της Νομαρχίας Γεωργιάδης, σε νησιώ-

τικο στυλ, με καμάρες. Είχε μια μεγάλη αίθουσα, που ήταν η αίθουσα Συμβουλίου, το γραφείο του Προέδρου, το γραφείο της Γραμματέως και το δικό μου. Στα εγκαίνια είχε κατεβεί πολύς κόσμος. Έγινε μια ωραία γιορτή και επιτέλους η Κοινότητα Ραφήνας απέκτησε ιδιότητα γραφεία. Πρόεδρος, εκείνη την εποχή, ήταν και πάλι ο Σωτήριος Κανσός και Αντιπρόεδρος ο Χρυσόστομος Λέου. Εργάστηκαν και οι δυο για τα θέματα της Κοινότητας, που ήταν πειστικά εκείνη την εποχή, όπως η ύδρευση, η αποκομιδή των απορριμμάτων, η επέκταση του σχεδίου πόλεως και κατάφεραν να αρχίσουν οι εργασίες ένταξης στο Σχέδιο μιας έκτασης χιλίων στρεμμάτων. Όμως προτού τελειώσει η θητεία τους κηρύχθηκε η δικτατορία, η οποία και τους έπαυσε από τα καθήκοντά τους.

Έτσι πέρασαν τα πρώτα είκοσι χρόνια της ζωής μου στη Ραφήνα. Εκείνα τα αξέχαστα, δύσκολα, αλλά όμορφα χρόνια της νεανικής μου ζωής που συνδέθηκαν με τα πρώτα χρόνια της ανάπτυξης της αγαπημένης μας πόλης...»

- Αντίο Δέσποινα -

Η Δέσποινα Μαντζουράνη, η Δέσποινα του Λ.Ε.Ρ., έφυγε για την ουράνια γειτονιά στις 6 Απριλίου 2021, μέσα στις δυσκολίες της Πανδημίας. Η Δέσποινα ήταν «επίτιμο» μέλος του Λ.Ε.Ρ. που το υπηρέτησε για πολλά χρόνια με συνέπεια και αφοσίωση. Ήταν Β' αντιπρόεδρος του Λ.Ε.Ρ. από το 2002 ως το 2014 και γενική ταμίας από το 2006 ως το 2014. Έχοντας καλή γνώση των οικονομικών από τη δουλειά της, η Δέσποινα, εργατική, ακούραστη, με την ακεραιότητα, την τιμιότητά της και με ατέλειωτες ώρες δουλειάς ως και ξενύχτια, κρατούσε άφογα τα οικονομικά του Λυκείου εντελώς μόνη της. Όταν παρέδωσε στις διαδόχους της, εκείνες θαύμασαν την ικανότητα, την αξιοσύνη της και την άριστη εργασία της. Θεώρησαν άθλο να διεκπεραιώνεται όλος αυτός ο όγκος δουλειάς από ένα άτομο. Αλλά η Δέσποινα ήταν έξυπνη, δυναμική, νευρώδης και αεικίνητη, αποφασισμένη να δώσει τον καλύτερο εαυτό της στο Λ.Ε.Ρ. που το πίστευε και το αγαπούσε. Σ' αυτό εμπιστεύθηκε από μικρά και τα δυο της κορίτσια που γαλουχήθηκαν στους κόλπους του.

Άμεσοι και στενοί συνεργάτες της στο Λ.Ε.Ρ. λένε πως η Δέσποινα ήταν ένα «αληθινό» πλάσμα, τελειομανής, με ένα μυαλό που έτρεχε, έντιμη και πολυτάλαντη. Παράλληλα ήταν ένα άτομο βαθιά συναισθηματικό, που λειτουργούσε χωρίς προβολή, με σεμνότητα, ειλικρίνεια και αξιοπρέπεια. Όλοι στο Λ.Ε.Ρ. τη θυμόμαστε, με τη μικρασιατική καταγωγή της, φιλότιμη και άφθαστη νοικοκυρά, να φτιάχνει στις εκδηλώσεις τα παραδοσιακά γλυκά της. Θαυμάζαμε τα παραδοσιακά της εργόχειρα και την προθυμία της πάντα να βοηθάει με τον τρόπο της όλες μας, σε κάθε Εφορεία. Θυμόμαστε το ήθος της και το σεβασμό στους συνεργάτες της, στον Εθελοντισμό και στις Λυκειακές αξίες. Η Δέσποινα τίμησε το Λύκειο!! Και το Λ.Ε.Ρ. κρατάει τη μεγάλη προσφορά της, τη θύμησή της και με ευγνωμοσύνη της λέει το στενό αντίο.

Χ.Π

αφηγήσεις ζωής

Γράφει η Εύη Γκατσοπούλου, Εκπαιδευτικός, Πρόεδρος του Λ.Ε.Ρ.

(Το κείμενο βασίστηκε στις αναμνήσεις που μοιράστηκαν μαζί μου η Ηρώ Βιάδη και η Μάρω Στέλλα, τον Σεπτέμβριο του 2020)

Ένα προσφυγικό σπίτι της Ραφίνας μας ανοίγει την πόρτα του

Το 1922, τη χρονιά που η μικρασιατική καταστροφή συγκλόνησε και χάραξε τον Ελληνισμό, ένα μεγάλο κύμα ξεριζωμένων προσφύγων, με τον φόβο και τον πόνο στα μάτια, την ανοιχτή πληγή στην ψυχή, κατέφθασαν στην Ελλάδα! Το ελληνικό κράτος προσπάθησε να δημιουργήσει συνθήκες και κατάλληλες δομές, για να φιλοξενήσει αρχικά και να αφομοιώσει τελικά τα αδέρφια μας από τη μακρινή Ιωνία. Εδώ στη Ραφίνα ως το 1927 δημιουργήθηκε ο συνοικισμός με τα μικρά σπιτάκια, 45τ.μέτρων, στα οποία θα στοίβαζαν τις αναμνήσεις τους, αλλά και θα έχτιζαν το μέλλον της οικογένειάς τους οι πρόσφυγες από την Τρίγλια της Μ. Ασίας.

Ένα στρέμμα οικόπεδο έδινε σε κάθε σπίτι το κράτος, μισό στρέμμα ζήτησαν οι Τριγλιανοί, καθώς ήθελαν να αισθάνονται αδελφωμένοι, κοντά ο ένας στον άλλον, όπως ακριβώς ζούσαν και στη μακρινή Τρίγλια, που τόσο έμοιαζε γεωγραφικά με τη νέα πατρίδα τους, τη Ραφίνα.

Σήμερα λίγα από τα σπίτια αυτά στέκουν όρθια θυμίζοντας τις παλιές γειτονιές του «χωριού» ή του «συνοικισμού», όπως το αποκαλούν ακόμα και σήμερα οι παλιοί κάτοικοι. Σε ένα από αυτά, στην οδό Δαβάκη Πίνδου και Τρίγλιας μας άνοιξαν την πόρτα η Ηρώ Βιάδη και η αδερφή της, Μάρω Στέλλα, οι εγγονές, γιαγιάδες κι αυτές τώρα, των πρώτων κατοίκων του προσφυγικού σπιτιού.

Μαζί με τη σπιτική μουσταλευριά μάς προσέφεραν και τις μνήμες τους που ξεπηδούσαν από τους τοίχους του σπιτιού, από τα γεράνια της αυλής και τις πλάκες της υπερυψωμένης βεράντας.

«Ο παππούς μας, Βασίλης Γιαρένης με τη γυναίκα του Μαρία Τζιβιντζή, τα παιδιά τους, δηλαδή τον πατέρα μας Χρυσόστομο και την αδερφή του Μαρίκα,

πρωτοκατοίκησαν εδώ το 1927. Όταν μπήκαν, το σπίτι δεν είχε μάντρα, ούτε παράθυρα ούτε πόρτα. Σιγά σιγά το τελειοποίησαν, το έκλεισαν βάζοντας και τα κανάτια, τα ξύλινα παραθυρόφυλλα χωρίς γρίλιες. Ο Βασίλης πέθανε σύντομα από ελονοσία, που θέρριζε εκείνη την εποχή την Ελλάδα, και η Μαρία

μεγάλωσε με δυσκολίες τα δύο της παιδιά!» Το σπίτι ακόμα και σήμερα κρατά την παλαιά δομή του με τον **αντρά**, δηλαδή το δωμάτιο υποδοχής, την κάμαρα, την κουζίνα και τον στάβλο, που σύντομα μετατράπηκε σε βοηθητικό δωμάτιο και το ξύλινο ταβάνι με την κλίση της στέγης. Όλα βέβαια καλοβαμμένα, γυαλισμένα, ολοκάθαρα αποδείκνυαν τη νοικοκυροσύνη και την αξιοπρέπεια των ιδιοκτητών, τρανό δείγμα της καταγωγής τους.

«Το σπίτι αυτό περιήλθε στα χέρια του πατέρα μας, του Χρυσόστομου Γιαρένη, ο οποίος έζησε με την αγαπημένη του Σοφία Γκυκάδη, τη μητέρα μας και εμάς τα τρία τους τέκνα, τη Μάρω, την Ηρώ και την Καίτη. Μόνο όμορφες εικόνες και στιγμές αγάπης έρχονται στο νου μου από τη ζωή μας εδώ.», θυμάται η Ηρώ. «Οι άνθρωποι τότε ζούσαν όλοι με σύμπνοια. Ίσως οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν τους έφεραν πιο κοντά. Όταν οι γονείς μας πήγαιναν στα χωράφια για τις αγροτικές εργασίες, μέναμε μόνες στο σπίτι. Η Καίτη τότε ήταν μωρό. Δεν ξεχνώ τη γειτόνισσα την κ. Πικουλίνα, που είχε τον φούρνο, που περνούσε να δει αν ήμαστε καλά. Αν πάλι νωρίς το βράδυ έφεγγε κάποιο φως μέσα στο σπίτι, όλο και κάποιος γείτονας θα ρωτούσε ανήσυχος μήπως κάτι χρειαζόμαστε. Νιώθαμε πως ζούσαμε ενωμένοι και πως η έγνοια του ενός ήταν φροντίδα του άλλου. Πόσο διαφορετικά εξελίχθηκε η ζωή σήμερα, που έχουμε όλα τα υλικά αγαθά, μα έχουμε βυθιστεί στην ατομικότητά μας!»

μαρτυρίες

«Τα σπίτια τότε ήταν μικρά μα τα είχαν όλα. Η μητέρα μας, που είχε εργαστεί σε νεαρή ηλικία ως οικονόμος σε αρχοντικά σπίτια, όπως του Τρικούπη, του προξένου Τριανταφυλλάκου και του εμπόρου ποτών, Μεταξά, έφερε μέσα της την αρχοντιά και συνήθειες της οικιακής οργάνωσης αυτών των οίκων. Ακόμα και μέσα στα λίγα τετραγωνικά του δικού μας σπιτιού, η τάξη, τα κεντρημένα μονογράμματα σε ρούχα και πετσέτες, ο στολισμός σε γιορτές, οι δαντέλλες στα εσώρουχα, τα καπελίνα στις κυριακάτικες βόλτες, οι φωτογραφίες από τον κ. Ιούλιο σε κάθε έξοδό μας, ήταν δεδομένα».

«Μέσα σε αυτό το χώρο όλα είχαν τη θέση τους», συμπληρώνει η Μάρω. «Ο αντράς το βράδυ μετατρέπεται σε υπνοδωμάτιο των γονιών, όταν άνοιγε το πτυσσόμενο κρεβάτι, ενώ την ημέρα ήταν η τραπεζαρία μας με τον μπουφέ και το ξύλινο τραπέζι. Εμείς τα παιδιά κοιμόμαστε στην κάμαρα, ενώ στην κουζίνα το χειμώνα έκαιγε το τζάκι. Εκεί μπροστά μέσα σε μια σκάφη, η μητέρα μας, μάς έπλενε, ενώ ο πατέρας ζέσταινε τα ρούχα στο μαγκάλι, για να τα φορέσουμε αμέσως και να θερμομανθούμε! Όταν έφταναν οι γιορτές των Χριστουγέννων, το σπίτι μας άλλαζε μορφή. Δεν ήταν μόνο οι μυρωδιές από τα χριστουγεννιάτικα γλυκά και τα κουλούρια, αλλά και τα γιορτινά καρεδάκια, που έπαιρναν τη θέση τους στα έπιπλα, το φρεσκοπλυμένο χαλί, που σκέπαζε τις ξύλινες σανίδες του πατώματος και βέβαια το **χριστουγεννιάτικο δέντρο**, που δε θύμιζε τίποτα από το φανταχτερό των σύγχρονων σπιτιών».

«Αχ το δέντρο, πόση χαρά μας έδινε! Δυο μέρες πριν τα Χριστούγεννα ο πατέρας μας ή ο θείος μάς έφεραν ένα κλαδί κομμένο από τους θάμνους, κοντά στον Άγιο Νικόλαο. Εμείς τα παιδιά είχαμε μαζέψει από το ρέμα που περνούσε κοντά από το σπίτι, βελανίδια, καρπούς από τα πλατάνια, κούμαρα, αλλά και τα ασπιόχαρτα από τα πεταμένα πακέτα των τσιγάρων. Στο δωμάτιό μας τυλίγαμε τους θησαυρούς μας με τα ασπιόχαρτα και τους μετατρέπαμε σε αστραφτερές μπάλες για το δέντρο. Εκείνη τη μέρα ήταν που έβγαί-

ναν και τα κρυμμένα παιχνίδια (πορσελάνινες κούνιες, μικρά σερβίτσια), που μας είχε στείλει η θεία, αδερφή της μητέρας μας, από την Αμερική! Τότε παίζαμε και τις **ζωγραφιές**, όπου κερδίζαμε ή χάναμε έτοιμες αγοραστές ζωγραφιές, όπως τα σημερινά παιδιά παίζουν με τις κάρτες ή τις τάπες. Πόση χαράιώθαμε αυτές τις ιδιαίτερες στιγμές, τις γιορτινές μέρες, που έδιναν άλλο χρώμα στην καθημερινή, γεμάτη μόχθο ζωή μας!»

«Η ζωή ήταν πολύ σκληρή για όλους τους κατοίκους του **συνοικισμού!** Το **νερό**, που σήμερα ρέει άφθονο μέσα στο σπίτι μας, το κουβαλούσαν μέσα σε δοχεία από το κεντρικό πηγάδι, στη σημερινή κάθοδο, για να καλύψουν τις καθημερινές ανάγκες. Η δουλειά δε σταματούσε όλη μέρα. Εκτός από τις αγροτικές εργασίες, ο πατέρας μας διατηρούσε στο υπόγειο βαρέλια με **κρασί** δικό του, που το πουλούσε. Εκεί ήταν και το πλυσταριό. Στεκόταν και το καζάνι όπου η μητέρα μου έβραζε τον **μούστο**, πρώτη ύλη για την περίφημη συνταγή μουσταλευριάς, που πριν λίγο δοκίμασες! Και στην αυλή, εκτός από την τουαλέτα, υπήρχε το κοτέτσι, τα ζώα, το κάρο με τη **σούστα**, που κουβαλούσε τα κοφίνια με τα σταφύλια στον **τρύγο**, τα άλογα. Στο σανό δίπλα στα βαρέλια είχε κρυφτεί ο πατέρας μας μια βραδιά, για να πιάσει τον κλέφτη, που κάθε βράδυ γέμιζε κρυφά το μπουκάλι του από το κρασί μας!»

«Θυμάμαι την εποχή του τρύγου από το βράδυ η μητέρα μου ετοίμαζε το φαγητό για τους εργάτες σε πακέτα και τα έβαζε σε καλάθια. Ήθελε να τους έχει ικανοποιημένους και τους περιποιόταν σε αντίθεση με άλλους που όλη την ημέρα στο χωράφι μπορεί να έτρωγαν μόνο λίγες ελιές και λίγο ψωμί. Πρωί πρωί ξυπνούσαν με τον πατέρα μου και πήγαιναν στα **αμπέλια**. Γυρνούσαν από χωράφι σε χωράφι με τα πόδια από άκρη σε άκρη της Ραφήνας. Το κάρο με τις σούστες μετέφερε ως το σπίτι τα πλούσια τσαμπιά και εκεί άρχιζε η εργασία για όλη την οικογένεια. Ένα μέρος της σοδειάς γινόταν **σταφίδα**, ο μούστος αποτελούσε την πρώτη ύλη για την μουσταλευριά και ο πατέρας με μαεστρία έφτιαχνε το ονομαστό

αφηγήσεις ζωής

κρασί του! Έφθανε το βράδυ και ο κάματος βάραινε τα βλέφαρα της μάνας, που συχνά αποκοιμιόταν στη βεράντα. Εκείνη τη στιγμή ο πατέρας με τρυφερότητα την έπαιρνε αγκαλιά σαν μωρό και την απίθωνε στο κρεβάτι της!»

Συνεχίζει η κ. Ηρώ: «Τα χρόνια της **γερμανικής κατοχής** το σπίτι μας απέκτησε και άλλους ενοίκους. Στο βοηθητικό δωμάτιο, κοιμόταν η οικογένεια, οι γονείς και η Μάρω, που γεννήθηκε το 1939, και εγώ το 1941. Τα δύο δωμάτια είχαν επιταχθεί από τους κατακτητές και χρησιμοποιούνταν από Γερμανούς στρατιώτες. Απέναντι ακριβώς είχαν τα μαγειρεία τους και η μητέρα μας, έπλενε τα ρούχα τους, ώστε να εξοικονομήσει λίγο σαπούνι ή λίγα φρούτα για την οικογένεια. Η μάντρα του σπιτιού, που είχε φτιάξει με πέτρες ο πατέρας μας, την εποχή εκείνη άρχισε να καταρρέει, καθώς οι Γερμανοί άρπαζαν τις πέτρες από διάφορα σημεία της, για να τις χρησιμοποιήσουν στο οχυρό. Οι Γερμανοί άφησαν ανεξίτηλες εικόνες και μνήμες, ακόμη και στα μικρά παιδιά. Η Μάρω, αν και μικρή, θυμόταν το έντονο στρατιωτικό περπάτημά τους και προσπαθούσε να τους μιμηθεί πάνω στο κρεβάτι των γονιών της! Δεν ήταν λίγες οι φορές, που πήραν τη σοδειά από τα δημητριακά, για να ταΐσουν τα άλογά τους ή που έπαιρναν τους καρπούς από τα δέντρα του κήπου, που φυλάγαμε σε σακιά.»

«Στο πατρικό μας σπίτι, όσο είμαστε μικρές, δεν διοργανώνονταν **γλέντια**. Οι δυσκολίες και ο καθημερινός μόχθος δεν άφηναν περιθώριο. Κυρίως όμως αιτία ήταν η προσοχή που δείχναμε προς τον φιλόσθενο πατέρα μας, που συχνά χρειαζόταν φροντίδα και περιποίηση. Μικρός ακόμα, σε ένα ατύχημα στο σχολείο της Τρίγλιας, έχασε την όραση από το ένα του μάτι, ενώ μεγαλώνοντας έχασε και το άλλο μάτι του από γλαύκωμα. Μέσα στο καράβι που τον μετέφερε από την Τρίγλια στην Ελλάδα χτύπησε το πόδι του. Η πληγή αυτή εξελίχθηκε μετά από χρόνια σε μόλυνση-εμφαντίαση, που του προκαλούσε συχνά υψηλούς πυρετούς, πρήξιμο και δημιουργούσε έντονη ανησυχία σε όλα τα μέλη της οικογένειας. Παρόλα τα εμπόδια της ζωής η αγάπη και η τρυφερότητα των γονιών μας νικούσε κάθε δυσκολία και αποτελούσε παράδειγμα για εμάς.»

Η ιστορία του σπιτιού της οικογένειας Γιαρένη συνεχίζεται, όταν το 1955 ένα τμήμα του, το βοηθητικό δωμάτιο (πρώην στάβλος), μετατράπηκε σε μπακάλικο, για να συνεισφέρει στο εισόδημα της οικογένειας. Το πλεονέκτημα του **«μαγαζιού»** αυτού ήταν ότι είχε παράθυρο, προς το δρόμο που οδηγούσε στο πέτρινο σχολείο. «Τα παιδιά πηγαίνοντας στο σχολείο, αλλά και στα διαλείμματα», θυμάται η Μάρω, «κόλλαγαν τα προσωπάκια τους στο παράθυρο, που είχε μεταμορφωθεί σε βιτρίνα, κοιτώντας τα γλειφιτζούρια, τις καραμέλες, τα μολύβια. Κι εμείς μόλις χτυπούσε το κουδούνι για διάλειμμα τρέχαμε για να εξυπηρετή-

σουμε τους μικρούς πελάτες, όταν οι γονείς έλειπαν στα χωράφια, ή αποτελειώναμε τις δουλειές, που μας είχε αναθέσει η μητέρα στο σπίτι. Με τον καιρό το εμπόρευμα εμπλουτίστηκε με νέα προϊόντα, όπως λάδι, ντοματάκι κονσέρβας,, πετρέλαιο ρύζι... και ως παιδιά εντυπωσιαζόμαστε όταν ο πατέρας μας, σχεδόν τυφλός πια, κατόρθωνε να κρατά το ταμείο, αναγνωρίζοντας το κάθε νόμισμα μόνο με την αφή! Το μαγαζάκι διατηρήθηκε περίπου ως το 1965.»

Το μικρό σπιτάκι του συνοικισμού κάθε καλοκαίρι, από το 1945 και μετά, μετατρεπόταν σε **θερινή κατοικία** για τους Αθηναίους, που έρχονταν στην παραθαλάσσια Ραφήνα και το νοίκιαζαν. Η οικογένεια Γιαρένη τότε μεταφερόταν στο υπόγειο και κατοικούσε εκεί. «Ήμαστε πια κοπέλες, όταν στο τέλος του καλοκαιριού που έφευγαν οι ενοικιαστές, πριν ασπριστεί το σπίτι για το χειμώνα, διοργανώναμε γλέντια. Φίλοι και συγγενείς μαζευόμαστε, άλλοι έπαιζαν κιθάρα, ακορντεόν, τραγουδούσαμε και χορεύαμε!», αναφέρει με νοσταλγία η Ηρώ.

«Όταν παντρευτήκαμε οι γονείς μας έμεναν σε ένα σπίτι ακριβώς δίπλα στο πατρικό και εμείς περνάγαμε όλα μας τα καλοκαίρια εκεί. Από την τελευταία μέρα του σχολείου τον Ιούνιο ως τις αρχές Σεπτεμβρίου κατοικούσαμε στο σπιτάκι των παιδικών μας χρόνων μαζί με τα παιδιά μας. Γλέντια, γενέθλια, **στρωμένα τραπέζια** από τη μια ως την άλλη άκρη της βεράντας, χαρούμενα τραγούδια, μέχρι και σαλιγκαροπόλεμος μετά από ένα λουκούλειο γεύμα έρχονται στο μυαλό μας. Παιχνίδια, γέλια και κλάματα μας θύμιζαν τις εποχές που κι εμείς τριγυνούσαμε στην αυλή, χαρόμαστε στιγμές ξενοιασίας, καθημερινού αγώνα, αγωνίας, αγάπης, συμπαράστασης και ανεμελιάς. Μέσα σε αυτή την εικόνα θαρρείς και έβλεπα ξανά τη φιγούρα της μητέρας μας να μας γνέφει γελαστή μέσα από τα πρόσωπα των κοριτσιών μας, των εγγονών της, που φορούσαν ως **καλοκαιρινά φορέματα** τα βαμβακερά, χρωματιστά κομπινεζόν της με τα δαντελένια τελειώματα, έργα από τα δικά της χέρια!»

Στο μικρό σπιτάκι των οδών Τρίγλιας και Δαβάκη Πίνδου ζουν σήμερα η Μάρω και η Ηρώ, χίρες πια, στο καλοδιατηρημένο κτίσμα, που λίγο έχει αλλάξει από το προσφυγικό σπίτι της οικογένειάς τους. Εκεί μοιράζονται τις αναμνήσεις τους αλλά και τα βιώματά τους με τα παιδιά και τα εγγόνια τους, που περνούν καθημερινά και συνεχίζουν να γράφουν τις δικές τους σελίδες στο βιβλίο της ιστορίας του σπιτιού του συνοικισμού. Αποχαιρετίσαμε τις δύο γλυκές γυναίκες, μέλη του Λ.Ε.Ρ., που μας άφησαν στην καρδιά χαραγμένη την θερμή νεανική αγάπη, την αγωνιστικότητα, την αξιοπρέπεια και την αρχοντιά, που κατοικούν σε κάθε γωνιά της οικίας τους! ■

μαρτυρίες

Γράφει η Ευγενία Μυτιλιναίου, ομότιμη καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Τα αντισεισμικά σπίτια των προγόνων μας στην Τρίγλια Βιθυνίας

Η Τρίγλια βρίσκεται σχεδόν πάνω στο ρήγμα της Βόρειας Ανατολίας. Δυνατοί σεισμοί πάντα υπήρχαν και θα υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή. Γνωστός (μέσω των διηγήσεων των παππούδων μας) είναι ο σεισμός του 1855 που δημιούργησε ζημιές στην Παντοβασιλίσα.

στράφηκαν ολοσχερώς ενώ, ένας σχετικά μικρός αριθμός σπιτιών «Ελληνικού τύπου», κατέρρευσαν εντελώς. Τα παραδοσιακά ξύλινα σπίτια, παρ'όλο που ήταν πιο παλιά, έδειξαν πολύ καλύτερη αντοχή στις δονήσεις και πρακτικά πολύ λίγα κατέρρευσαν.

Παρ'όλα αυτά σήμερα, όταν επισκεπτόμαστε στην Τρίγλια, όλοι χαιρόμαστε τα όμορφα σπίτια των παππούδων μας, πολλά από τα οποία είναι τριώροφα. Η ηλικία τους είναι σχεδόν 100 χρόνων ή και περισσότερο! Πως κατάφεραν και μένουν ακόμα όρθια, πάρα την ελλιπή και λανθασμένη συντήρησή τους;

Ποιο είναι το μυστικό κατασκευής των σπιτιών «Ελληνικού τύπου», όπως την λένε που τα κάνει «άτρωτα» στο σεισμό; Η ελαφριά και εύκαμπτη κατασκευή, η οποία βασίζεται σε ένα ξύλινο σκελετό που αποτελείται από μικρά ορθογώνια με διαγώνιες αντηρίδες. Πλίνθοι (φτιαγμένοι από χώμα και άχυρο και στεγνωμένοι στον ήλιο) γεμίζουν τα κενά και δημιουργούν τους τοίχους. Ο τρίτος όροφος, όταν υπήρχε, γινόταν από μια ακόμα πιο ελαφριά κατασκευή φτιαγμένη μόνο από ξύλο (όπως φαίνεται και στη φωτογραφία). Σε μερικά σπίτια, το ισόγειο είναι πέτρινο και η ξύλινη κατασκευή αρχίζει από κει και πάνω.

Μελέτες που γίνονται στο πολύ σημαντικό θέμα της ολικής κατάρρευσης των κατασκευών (επειδή συνδέονται άμεσα με τον αριθμό των θανάτων) σε όλο τον κόσμο αλλά και στη Τουρκία, έχουν καταλήξει στο αποτέλεσμα ότι η ξύλινη, παραδοσιακή αρχιτεκτονική για την κατασκευή των σπιτιών, που χρησιμοποιούσαν μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, είναι καλύτερη από τις σύγχρονες τσιμεντένιες, συμπαγείς κατασκευές.

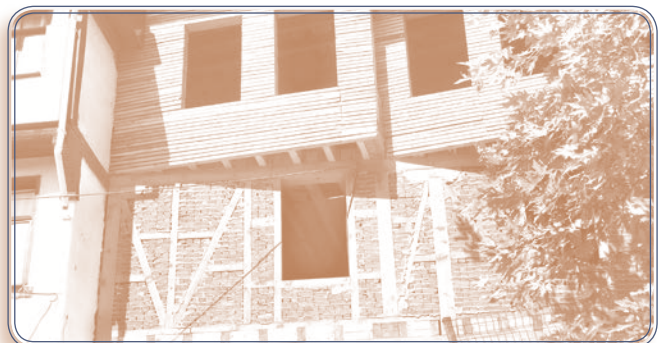
Το 2007 που επισκεφτήκαμε την Τρίγλια μάς είπαν, ότι τώρα θα υιοθετήσουν τον παλιό τρόπο κατασκευής των σπιτιών.

Ίσως την απόφαση αυτή επηρέασε και το γεγονός ότι από το 2004 πολλά οικίσματα είναι διατηρητέα.

Πράγματι, το 2018 που ξαναπήγαμε το είδαμε στη πράξη. Ο πρώτος όροφος γίνεται με ξύλινο σκελετό με διαγώνιες αντηρίδες και γεμίζεται με τούβλα, ενώ ο τρίτος όροφος, γίνεται πιο ελαφρύς, μόνο από ξύλο. Βασικά, διατηρείται η ίδια παλιά και καλά δοκιμασμένη κατασκευή των παππούδων μας!!

Μετά το 1922, για 2-3 χρόνια τα σπίτια έμειναν στην τύχη τους και αργότερα κακοσυντηρήθηκαν. Είναι λογικό, όταν πέσουν οι εξωτερικοί σοφάδες, οι πλίνθοι να διαλύονται εύκολα. Για να τα επισκευάσουν, χρησιμοποιούσαν ό,τι υλικά είχαν πρόχειρα, όπως πέτρες ή τούβλα. Τα υλικά αυτά είναι βαριά, έτσι άλλαζε η ισορροπία της κατασκευής και σε μερικά χρόνια αφού σάπιζαν και τα ξύλα, κατέρρεε όλη η δομή.

Ο μεγάλος σεισμός, των 7.6 R στο ρήγμα της Ανατολίας, που κτύπησε κυρίως την Νικομήδεια (Ιζμίτ) και την Θάλασσα του Μαρμαρά, το 1999, άφησε πίσω του 17.000 νεκρούς και 44.000 τραυματίες. 120.000 σπίτια έπαθαν μεγάλες ζημιές και συνολικά 6.000 κατα-

αφηγήσεις ζωής

Γράφει ο Μίλτος Βιτσαρόπουλος, μέλος της χορωδίας του Λ.Ε.Ρ.

Βαρκάδα στα Πριγκιπόνησα

Ξεκινήσαμε από την Αντιγόνη με την «Albatros», την καλοτάξιδη βάρκα του θείου Κώτσου για την Οξειά, ένα έρημο νησάκι της Προποντιδας. Ηλιόλουστο το απόγευμα του Γενάρη. Ας πούμε μια αλκονίδα μέρα. Πλήρωμα τέσσερεις έφηβοι, φίλοι. Σε απόσταση αναπνοής η Πλάτη, ένα μικρό νησάκι, που έμελλε να γράψει ιστορία.

Μπροστά μας η Χάλκη, που στα υψώματά της δεσπόζουν η Θεολογική Σχολή και η πρώην Ελληνική Εμπορική Σχολή με ιστορία εξακοσίων χρόνων, που την άρπαξε το σύγχρονο τουρκικό κράτος για να την κάνει Σχολή Ασυρματιστών του τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού. Μια ιστορία που θέλει πολύ μελάνι για να γραφτεί.

Περνάμε ξυστά από το νησάκι Πίτα. Οι Τούρκοι το λένε καşık, δηλαδή κουτάλα γιατί έτσι μοιάζει. Ανάμεσα από την Πρώτη και τον πειρατικό βράχο (kalpazan Kaya) της Αντιγόνης, βγαίνουμε στην ανοιχτή θάλασσα προς την Οξειά. Στο βάθος αριστερά η θέα της Νιάνδρου. Στον ορίζοντα αχνά φαίνεται η Αγιά Σοφιά, που όσες φορές στη ζωή μου έριχνα το βλέμμα μου επάνω της με έκανε να αισθάνομαι ότι η Πόλη είναι δική μου, αυτός είναι ο τόπος μου.

Η νεανική μας παρέα με τραγούδια προχωράει προς την Οξειά με μπροστάρη τον υπέρβαρο σφυροβόλο του Αθλητικού μας Συλλόγου, που σπούδαζε στο Ωδείο της Πόλης κλασικό τραγούδι, να τραγουδάει και να ξελαρυγγίζεται μεσοπέλαγα άριες του Verdi και εμείς, που δεν είχαμε ιδέα από αυτά, να γελάμε λίγο ειρωνικά.

Όμως το μπουρίνι δεν καταλαβαίνει από τραγούδια. Τα κύματα πελώρια, εμείς με την άγνοια του κινδύνου να βγάζουμε τα νερά από τη βάρκα με κάτι μικρά τενεκεδάκια και να γεμίζει πάλι η βάρκα και πάλι από την αρχή. Αϊντε και φτάνουμε, αϊντε να φτάσουμε κι ο Γιώργος να ξελαρυγγίζεται στις άριες, να και φάνηκε η Οξειά. Δίπλα της, σε απόσταση αναπνοής η Πλάτη, αυτό το νησάκι, που σε ένα χρόνο έμελλε να ζήσει τις πιο τραγικές στιγμές της σύγχρονης Τουρκίας, δηλαδή τη δίκη και καταδίκη του τότε παντοδύναμου πρωθυπουργού της Τουρκίας

Adnan Menderes και των υπουργών του. Μια από τις κατηγορίες του ήταν τα Σεπτεμβριανά γεγονότα.

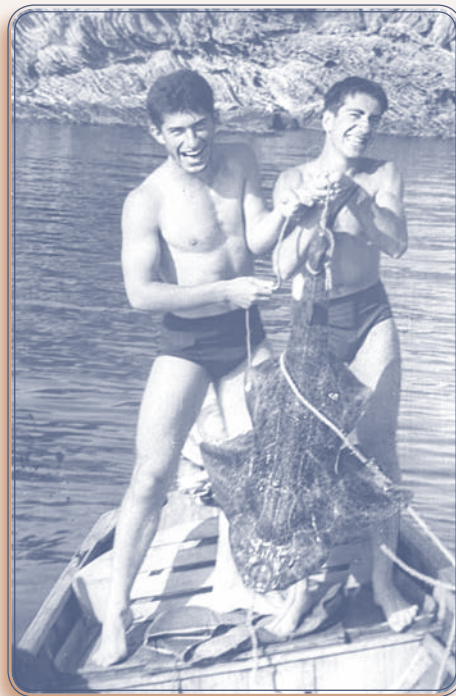
Όσο πλησιάζαμε στο νησάκι μας φαινόταν όλο και πιο άσπρο σχεδόν κάτασπρο και όμως δεν είχε χιονίσει. Κάτι ανεξήγητο. Μια ασπράδα περίεργη, που σε τύφλωνε με τον απογευματινό ήλιο. Ψάχναμε και για τη φώκια, που λέγανε τότε οι ψαράδες ότι τη βλέπανε να κολυμπάει αμέριμνη γύρω από το νησάκι. Όμως εμείς αντί για τη φώκια βλέπαμε αυτή την περίεργη ασπράδα. Όταν φτάσαμε πολύ κοντά στο νησάκι ηρέμισε η θάλασσα ηρέμισε και ο Γιώργος, λύθηκε και το μυστήριο. Αυτή η βρώμικη περίεργη ασπράδα ήτανε χιλιάδες αυγά των γλάρων των Πριγκιποννήσων και του Βοσπόρου, που τα άφηναν εκεί, σε σίγουρο, ασφαλές μέρος εδώ και χιλιάδες χρόνια από το Βυζάντιο μέχρι σήμερα χωρίς να έχει αλλάξει τίποτα.

Μόλις αράξαμε στο νησάκι, ένας βράχος ισάξιος του ονόματός του, κατάκοποι, ζήσαμε την ομορφιά του να βλέπεις τα αυγά να σπάνε και να βγαίνουνε γκριζόασπρα γλαράκια και να προσπαθούν να σταθούν στα πόδια τους. Τι σου είναι η φύση!!

Αυτό το απόγευμα με συνοδεύει σε όλη μου τη ζωή προσπάντων όταν σκέφτομαι τα γεγονότα που ακολούθησαν στο διπλανό νησάκι, την Πλάτη. Τη δίκη, την καταδίκη σε θάνατο του πρωθυπουργού Adnan Menderes, του υπουργού Εξωτερικών Zorlu και του υπουργού Οικονομικών Polatkan. Τους Zorlu και Polatkan τους απαγχόνισαν στην Πλάτη την αυγή της 16ης Σεπτεμβρίου 1961. Τον Adnan Menderes τον μετέφεραν στο νησάκι των βαρκοπινητών Ιμραλί και τον κρέμασαν την άλλη μέρα, 17 Σεπτεμβρίου 1961, το μεσημέρι.

Δεν ήμουν εκεί στον απαγχονισμό τους, όμως είμαι πολύ σίγουρος ότι τα γλαράκια

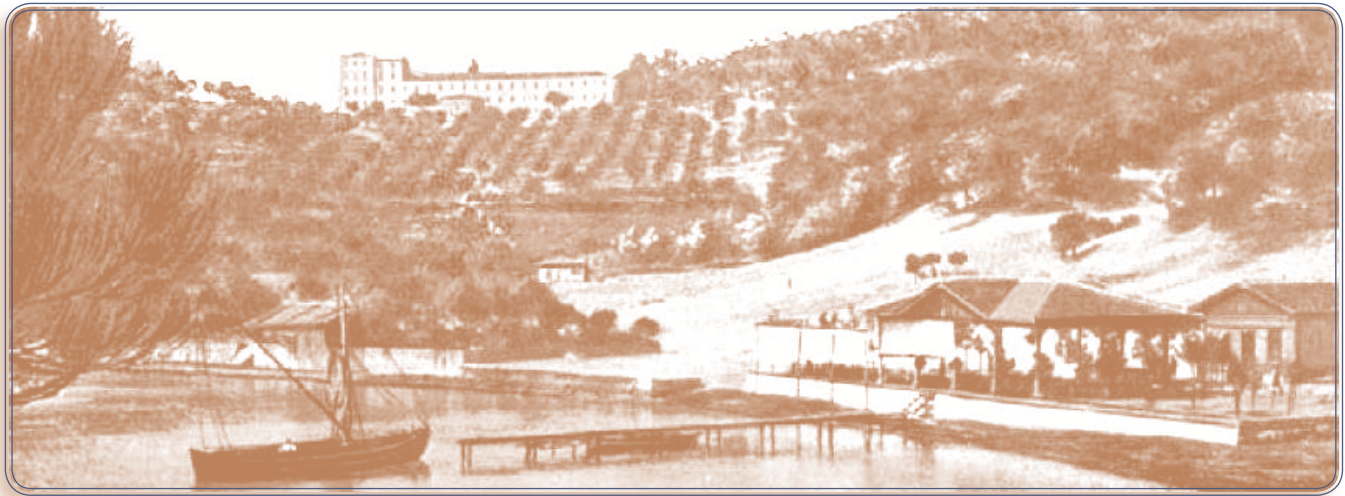
θα είχαν μεγαλώσει, θα είχαν γίνει γλάροι και θα πετούσαν αμέριμνα, αδιαφορώντας για τα έργα των ανθρώπων, που θεωρήθηκαν υπεύθυνοι για τον αφανισμό του Ελληνισμού της Πόλης. ■

Ψάρεμα κελεριού με την βαρκούλα "άλμπατρος" ανάμεσα στα νησιά Πρίγκιππο και Αντιρόβυθο, τον Σεπτέμβρη του 1961.

μαρτυρίες

Η Ελληνική Εμπορική Σχολή της Χάλκης

Θέα της πρώην Εμπορικής Σχολής της Χάλκης από το Πευκολίμανο (Çam Limanı).

Η Ελληνική Εμπορική Σχολή της Χάλκης ιδρύθηκε το 1831. Όπως αναφέρεται σε έγγραφο εκείνης της εποχής: "Δεκαπέντε φιλόμουσοι όμογενείς, τών οίκείων τέκνων τήν εκπαίδευσιν επιθυμοῦντες, ὡς διαλαμβάνει τὸ ὑπ' αὐτῶν γενόμενο συμφωνητικὸ, συνῆλθον συσσεψάμενοι καὶ συμφωνήσαντες, ζήτησαν καὶ ἔλαβον παρὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τὴν Μονὴν τῆς Παναγίας, ἣν καὶ μεταρρύθμισαν εἰς Σχολήν. Ἐγκατέστησαν δὲ ἐν τῇ Σχολῇ Διευθυντὴν Ἀντώνιον τὸν ἐκ Σηλύμνου".

Ο τότε Πατριάρχης Κωνσταντίας ἔδειξε μεγάλη προθυμία και συνέβαλε υλικά και ηθικά στην πραγματοποίηση του σκοπού αυτού. Αργότερα την επέκτειναν με σύγχρονες εγκαταστάσεις ὡστε να μπορεί να φιλοξενεί μέχρι και 400 οικοτρόφους μαθητές απ' ὅλη την ομογένεια. Από τη Μασσαλία μέχρι την Αλεξάνδρεια, Καππαδοκία, Πόντο, ὅλα τα Βαλκάνια, Χίο και φυσικά Κωνσταντινούπολη και Κυκλάδες.

Όταν, το 1850, οι μαθητές της Πρώτης και Δευτέρας Γυμνασίου ανέβασαν τη θεατρική παράσταση Βαβυλωνία του Δημήτριου Βυζάντιου, δε δυσκολεύτηκαν. Ἐπαιξαν ὅλους τους ρόλους με μεγάλη επιτυχία, γιατί είχαν επιλεγεί με κριτήριο τον τόπο καταγωγής τους. Πρέπει να σκεφτεί κανείς τη σημασία αυτής της Σχολής λαμβάνοντας υπόψη ὅτι τότε δεν υπήρχαν τα μεγάλα εκπαιδευτικά κέντρα της Πόλης με την σύγχρονη μορφή τους, ὡπως η Μεγάλη του Γένους Σχολή, το Ζωγράφειο, το Ζάππειο, το Εθνικό Ιωακείμειο Παρθεναγωγείο, το Κεντρικό Παρθεναγωγείο αλλά ούτε η Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Τα περισσότερα ιδρύθηκαν και λειτούργησαν περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Τα μαθήματα που διδάσκονταν στη Σχολή ήταν, Ελληνικά, Εμπορικά, Μαθηματικά, Αγγλικά, Γαλλικά,

Τουρκικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Φιλοσοφία, Φυσική, Φυσική Ιστορία, Σύνθεση, Ιχνογραφία, Καλλιγραφία και στις ελεύθερες ὥρες Θέατρο και Γυμναστική.

Στην περίοδο της ανταλλαγής πληθυσμών μετά το '22 η Σχολή φιλοξένησε περί τα 900 ορφανά παιδιά, τα οποία αργότερα εστάλησαν στην Ελλάδα ως ανταλλάξιμα. Οι Τούρκοι δεν ξέχασαν ποτέ τις εθνικές υπηρεσίες, που προσέφερε η Ελληνική Εμπορική Σχολή της Χάλκης στην εκπαίδευση του Γένους. Την κατέλαβαν, στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το 1942. Οι ενέργειες του Οικουμενικού Πατριαρχείου ήταν καταδικασμένες να μείνουν χωρίς αποτέλεσμα. Δέκα χρόνια μετά, το 1952, παιδί κι εγώ 10 χρονών, έπαιζα έξω από αυτό το κτήριο, βλέποντας, κάθε πρωί, δεκάδες Τούρκους αξιωματικούς να καταφθάνουν βιαστικοί για μαθήματα, χωρίς να ξέρω τα γεγονότα, που ἔλαβαν χώρα σχεδόν ἕναν αιώνα μέσα σε αυτό το κτήριο.

Σήμερα, που ἔμαθα, μου μένει μια νοσταλγία και μια πικρία για ὅσα ζήσαμε εκεί.

ΠΗΓΗ: ΧΑΛΚΗ ΠΡΙΓΚΗΠΟΝΝΗΣΩΝ του Ακύλα Μίλλα.

παραιοσιακά

Γράφει η Κατερίνα Σιούτα - Παπαδοπούλου, τ. Έφορος Λαογραφικού Αρχείου του Δ.Ε.Ρ.
Μελέτημα από τις «Λαογραφικές προσεγγίσεις μου»

Συντεχνίες και παλαιά παραδοσιακά επαγγέλματα...

Οι επαγγελματικές ασχολίες ενός λαού δήλωναν τα αιτήματά του για την επιβίωσή του, το ψυχικό του σθένος να τα διεκδικήσει και το πολιτιστικό του επίπεδο να τα διαχειριστεί. Με δεδομένη την γεωργία και την κτηνοτροφία, που ήταν η κύρια βιοποριστική επαγγελματική ενασχόληση των Ελλήνων τον 17^ο-18^ο αιώνα, η Συντεχνιακή δράση των στεριανών κοινοτήτων, επεκτάθηκε στην νησιωτική Ελλάδα και στα λιμάνια της. Η γεωγραφική θέση και οι τοπικές ιδιαιτερότητες συντελούσαν στις επικοινωνιακές σχέσεις με Ανατολή και Δύση, αλλά και μεταξύ στεριανών και θαλασσινών Ελλήνων. Με 16.000 χλμ. ακτογραμμής, με την απεραντοσύνη του γαλάζιου της θάλασσας και του ουρανού, η ψυχή του Έλληνα σφραγίστηκε και έγραψε την δική της ναυτική ιστορία, που ξεκίνησε από τον Ομηρικό Οδυσσέα και έφθασε στην θαλασσοκράτεια τωρινή Ελληνική εμπορική ναυτιλία μας! Στα πελάγη, Θρακικό, Αιγαίο, Ιόνιο, Λιβυκό, με τα αμέτρητα νησιά και τις στεριανές θαλασσοβρεχτες πόλεις-λιμάνια, οι Έλληνες, με ικανότητα και γνώση, εξασφάλισαν προνόμια, εκκλησιαστικά, κοινοτικά, ναυτικά και αστικά συντεχνιακά, κατά την Τουρκοκρατία.

Το 1756 ο Σουλτάνος Οσμάν Γ' μετά από αίτηση της συντεχνίας **αλιέων στην Χίο**, επέτρεψε το ψάρεμα μόνον στους Χριστιανούς. Βέβαια υπήρχε πρόβλημα συνεννόησης της συντεχνίας αλιέων με τους Γενίτσαρους. Τον 17ο αιώνα, οι Γενίτσαροι ανελάμβαναν την στρατιωτική προστασία της πόλης τους και την αστυνομική επίβλεψη, αλλά δεν αμείβονταν τακτικά. Επέβαλαν λοιπόν, παράνομα, βαρύ ενοίκιο στους ψαράδες για τα δίχτυα που τους έδιναν, αφού δεν τους επέτρεπαν να κινούνται ιδιωτικά. Οι Γενίτσαροι αγόραζαν τα ψάρια από τους ψαράδες και τα μεταπωλούσαν πανάκριβα, όπως και άλλα προϊόντα, στα οποία επέβαλαν υψηλούς φόρους. Όμως δεν διαμαρτυρόταν κανείς φανερά, από φόβο επεισοδίων. Η Χίος τότε, με 120.000 κατοίκους, ανέπτυξε πολλές Συντεχνίες, στις οποίες συμμετείχαν οι Γενίτσαροι ως επαγγελματίες, γιατί μάθαιναν τέχνες από τους Έλληνες και δούλευαν σαν μαραγκοί, μυλωνάδες, θυρωροί. Ήταν όμως απρόσιτοι, σκληροί. Γι αυτό οι περιηγητές τους χαρακτήριζαν «μικρούς τυράννους».

Έλληνες, Εβραίοι, Σέρβοι, Ρουμάνοι, Τούρκοι, συνυπήρχαν στην Βαλκανική, όπου το διακομιστικό εμπόριο εξελισσόταν και αναπτυσσόταν, με τους Έλληνες να

κυριαρχούν μέσω των Συντεχνιών, που κρατούσαν συμπαγή και ακέραια, τα επαγγέλματα, τις τέχνες, αλλά και την θρησκευτική-κοινωνική υπόσταση του Έθνους. Η συμμετοχή των επαγγελματιών ποικίλων δραστηριοτήτων σε Συντεχνίες ήταν υποχρεωτική, μετά το φερμάνι του Σουλτάνου Μουσταφά Γ' το 1773. **Κέρκυρα, Ζάκυνθος, Ύδρα, Σπέτσες, Ψαρά και Μύκονος, αλλά και Καβάλα, Θεσσαλονίκη, Άρτα, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιο, ήκμασαν ως εμπορικά λιμάνια με μεγάλη κινητικότητα προϊόντων κυρίως διατροφής.** Όταν κάποια λιμάνια ήκμαζαν, κάποια άλλα υπολειπορούσαν, αλλά οι Συντεχνίες, που είχαν ρόλο επαγγελματικά υποστηρικτικό, ηθικοκοινωνικό και αλληλέγγυο, δεν άφηναν τους ναυτικούς επαγγελματίες αβοήθητους.

Ναύτες, φαροφύλακες, βαρκάρηδες, κωπηλάτες, (που ήταν 25.000 στην Πόλη το 1800), **καϊκτζήδες, ψαράδες, αχθοφόροι, σπογγαλιείς,** αργότερα και οι **οστρακοαλιείς,** ήταν ενταγμένοι στις Συντεχνίες τους και είχαν ποικίλη στήριξη από τα ισνάφια τους, που και αυτά εξελίχθηκαν σε συνεταιριστικά, συνεργατικά και κοινάτα στην Ν. Κρήτη.

Το μετάξι, το βαμβάκι, ο πηλός, τα ξύλα και το μάρμαρο, τα ψήγματα χρυσού στην **Μακεδονία,** ανέδειξαν το συλλογικό έργο της μεταξουργίας στον **Πόντο** και της **χρυσοχοΐας.** Καλύτεροι χρυσοκοί ήταν οι Έλληνες. Επίσης της **μαρμαροτεχνικής** από **Τηνιακούς καλλιτέχνες τεχνίτες, της αγγειοπλαστικής** από **Σιφναίους αγγειοπλάστες, της ναυπηγικής** από **Σπετσιώτες, Συριανούς και Σαμιώτες ναυπηγούς,** που επισκεύαζαν και συντηρούσαν με τους караβομαραγκούς στα Ναυπηγεία τους ξύλινα σκάφη! **Οι Ναξιώτες σαρωνάδες,** που κατασκεύαζαν χειροποίητες σκούπες από βούρλα συρρικνώθηκαν νωρίς. Οι **σφουγγαράδες (σπογγαλιείς),** γνωστοί από τον Όμηρο, που απαντάμε στην **Κάλυμνο** και στην **Σύμη,** αυτήν την θανατηφόρα δουλειά αγάπησαν, που προκαλούσε βιονευρολογικά προβλήματα στους βουτηχτάδες, όταν γυμνοί βουτούσαν στα 30μ. βάθος χωρίς εξοπλισμό. Το 1860 χρησιμοποίησαν στην Κάλυμνο το πρώτο σκάφανδρο και την στολή κατάδυσης, σε θάλασσες μακρινές ως το Λιβυκό πέλαγος. Πωλούσαν τα σφουγγάρια τους στην Πόλη, στην Οδησό, στην Μόσχα και στο Κίεβο. Με 100 καϊκια έβγαζαν το καλοκαίρι 100 τόνους σφουγγάρια, ενώ μετά τον ιό που επηρέασε τους ασπόνδυλους θαλάσσιους οργανισμούς, με 10 καϊκια, βγάζουν 2 τόνους, όλο τον χρόνο. **Είναι η σπογγαλιεία επάγγελμα προς**

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

εξαφάνιση... οι συνεργατικές σφουγγαράδων, δεν μπόρεσαν να ξεπεράσουν την φυσική καταστροφή των βυθών και...την εξέλιξη, με τους πλαστικούς φθηνούς σπόγγους. Όπως πολύ αργότερα και η **οστρακοαλιεία** δεν πήγε καλύτερα. Στην Λήμνο, στην Κάλυμνο, στην Σύμη, στην Ύδρα και στην Ν. Κρήτη, περιορίστηκε στα κυδώνια, γιατί τα στρείδια νόσπασαν από ιό και εξαφανίστηκαν...

Στα **Ενετοκρατούμενα Επτάνησα**, εντάχθηκαν σε Συντεχνίες, που ονομάζονταν «**σκόλες**» ή «**λόζες**» γυναικείες εικαστικές, εμπορικές δραστηριότητες, όπως η **δαντελοπλεκτική**, επηρεασμένη από τους Φράγκους, που επεκτάθηκε και στις Κυκλάδες. Η **υφαντική**, το **χειροποίητο κόσμημα** και η **βαφή νημάτων** (πασίγνωστη και συνεταιρικά οργανωμένη στα Αμπελάκια) ήταν επίσης σημαντικές. Η εξέλιξη του εμπορίου, με τις εξαγωγές στις γειτονικές χώρες και στην κεντρική Ευρώπη, ανέβασε πολύ το οικονομικό επίπεδο των Ελλήνων. Πολλοί μετοίκησαν και πολιτογραφήθηκαν στο εξωτερικό, όπου διέπρεψαν κοινωνικοοικονομικά και όταν χρειάστηκε, βοήθησαν την πατρίδα. Ήταν στην μέση του 18^{ου} αιώνα, που στις παραδουνάβιες χώρες, άνησαν οι Ελληνορθόδοξες εμπορικές κοινότητες. Η γνώση του τόπου, της γλώσσας, και των τοπικών συνηθειών στην ανταλλαγή προϊόντων, έκαναν τους Έλληνες συνεργάτες-υπαλλήλους Γαλλικών, Ρωσικών και αργότερα Αγγλικών εταιρειών (μπερατλίδες) και έτσι έχαναν την ετικέτα του ραγιά. Προς το τέλος του 18^{ου} αιώνα το Γαλλικό εμπόριο στην Ανατολή κατέρρευσε και κυριάρχησε το Ελληνικό!

Το 1750-1815, οι Συντεχνίες πλέον λειτουργούσαν σαν οικονομικός-πολιτικός παράγοντας, υπάρχουσας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας... Και οι Συντεχνίες, με τις τοπικές κοινοτικές εξουσίες, οργάνωσαν συνασπισμούς με καταστατικά συνεργασίας, επαγγελματικής και ηθικής. Όλοι οι εμποροβιοτέχνες, είχαν ισναφλίδες μπροστάρηνδες, τους πρωτομαϊστορες, συνεπείς και έντιμους, πιστούς στους άγραφους νόμους του κάθε ισναφιού, που στήριζαν το «**όμαιμον, το ομόθησκον και το ομόγλωσσον**» Και έτσι ξεκίνησε από πολύ νωρίς «**συνεταιρικά**» η ιδέα του «**όλοι μαζί σαν ένας, θα αγωνιστούμε για την λευτεριά**» **Ήταν ο θεμέλιος λίθος της Φιλικής Εταιρίας!**

Πολλοί πρωτομαϊστορες, εντός ή εκτός Ελλάδας αγωνίστηκαν με αυταπάρνηση! Έγιναν ιερά σύμβολα στην Πατρίδα και παρά «**τα φόβια**» (φοβερά αντίποινα) των Τούρκων, συνέχισαν πιστοί στους όρκους τους! Όσοι απέμειναν μετά την απελευθέρωση, απέκτησαν τίτλους Εθνικού ευεργέτη, γιατί συνέβαλαν με δωρεές και κληροδοτήματα στην πρόοδο του τόπου. Όπως οι πρώτοι Φιλικοί του πυρήνα στην Μόσχα, ο Πρίγκιπας Αλέξ. Υψηλάντης, ο Σκουφάς και ο Τσακάλωφ πλούσιοι αρχιγουναράδες, οι μεγάλοι δωρητές Εμμ. Παπάς μεγαλέμπορος και Ζώης Καπλάνης, η οικογ. Τσιτσίτσα, η οικογ. Ζωσιμαδών εκ των οποίων ο ηγούμενος Επιφάνειος ίδρυσε την Επιφάνειο Ελληνική Σχολή στα Γιάννινα και επιμελήθηκε την εκτύπωση Ελληνικών βιβλίων για ορφανά και άπορα παιδιά. Έτσι εκτός από

Δημήτρης Χαρισιάδης, Κάλυμνος 1950
Φωτογραφικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη

τους εργάτες της γης, τους κτηνοτρόφους και τους αλιείς, μετά την απελευθέρωση, αναδείχθηκαν πολλοί σε αστικά επαγγέλματα, το 1830/40, όπου υπήρχαν Έλληνες, καταγεγραμμένοι σε καταλόγους του Γραφείου του Βασιλιά Όθωνα.

Μερικοί εξ αυτών γνωστοί, ήταν: ο Κόμης Βιάρος Α. Καποδίστριας, ο Αρχιμανδρίτης Κυρ. Νεόφυτος Δούκας, ο Κυρ. Κωνστ. Κανάρης πλοίαρχος, διδάσκαλος Α' τάξεως, ο Κυρ. Δημ. Σκοπελίτης ναυπηγός, εν Οδησσό ο Κυρ. Κων. Σούτσος, εν Αλεξανδρεία ο Κυρ. Διονύσιος Πέτας, εν Ιμπραϊλα ο Κυρ. Αναστ. Ξανθός, εν Ρίγα η Βασιλική Ακαδημία, εν Μόσχα ο Κυρ. Μιχαήλ Μποστάντζόγλου!... Όλοι ήταν πατριώτες που διακρίθηκαν στον αγώνα για την Εθνική Παλιγγενεσία και πήραν στα χέρια τους την πορεία της μικρής τότε πατρίδας.

Εν τω μεταξύ παρά την ανερχόμενη εργοστασιακή κάλυψη των αναγκών και την παρακμή των παραδοσιακών επαγγελμάτων που χάνονταν, επηρεασμένοι από τα ισναφία τους και τους άγραφους αλληλέγγυους νόμους τιμής και τάξης, οι ισναφλίδες λειτουργήσαν τις συντεχνίες τους με άλλη μορφή, αλλά συνεργατικά και για πολλά χρόνια. **Ήταν ο ηθικοκοινωνικός φωτεινός σηματοδότης του πεπρωμένου της χώρας μας.**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ 1835-1837 Ανθίμου Γαζή τ.1/3 Σωμ.100 Η αυτού Μεγαλειότης ο Βασιλεύς της Ελλάδος ΟΘΩΝ ο Α' δια τα Σχολεία του Κράτους. «**ΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ**». Κατάλογος των Φιλομούσων Συνδρομητών, Ελλάς
- ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΣ ΥΛΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ Ακ. Αθηνών, Κέντρο Ερευνής της Ελληνικής Λαογραφίας. Σ'Ημελος - Αικ. Καμπιλάκη.
- ΣΥΝΤΕΧΝΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ 1685-1920. Παπαθανάση-Μουσιόπουλου.
- ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΙΕΣ Κ. Μπαλαφούτης.
- ΣΥΝΤΕΧΝΙΕΣ ΜΙΑ ΜΟΡΦΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΤΕΧΝΙΩΝ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΕΑΠ ΠΑΤΡΑ. Σπαθάρη - Μπεγλίτη Ε.
- ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΣΕΒΕΕ.

Γράφει η Εύη Γκατσοπούλου, Εκπαιδευτικός, Πρόεδρος του Λ.Ε.Ρ.

Η Τριγλιανή κόρη

του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφίνας μιλά με τα παιδιά του 3^{ου} Δημοτικού Σχολείου Ραφίνας

Το 3^ο δημοτικό σχολείο Ραφίνας έχει ονοματεπώνυμο. «Χρυσόστομος Σμύρνης» το βάφτισαν, όταν πρωτοχτίστηκε. Ηρωική μορφή ο Χρυσόστομος Σμύρνης, δεσπότης που θυσιάστηκε το 1922, στην μικρασιατική καταστροφή, μένοντας δίπλα στο ποίμνιό του, για το οποίο αγωνίστηκε σε όλη του τη ζωή. Καταγωγή του, η Τρίγλια της Μ.Ασίας, η πόλη από την οποία διωκόμενοι έφθασαν εδώ στη Ραφίνα και εγκαταστάθηκαν οι πρώτοι κάτοικοι της πόλης μας!

Η Τριγλιανή κόρη, που φιλοξενείται στο Λύκειο των Ελληνίδων Ραφίνας, φόρεσε τη μεταξωτή της μακριά φούστα, το βαμβακερό λευκό πουκάμισο με τη δαντέλα, το χρωματιστό, ταφταδένιο πολκάκι της. Έφτιαξε χωρίστρα στα μαλλιά και τα σκέπασε με το λεπτό μαντίλι με τα ανθάκια, τη «φλούδα». Κρέμασε το περιδέραιο με το χρυσό νόμισμα, το μαργαριταρένιο κολιέ και έφθασε στο σχολείο, που είχε το όνομα του σπουδαίου συμπατριώτη της.

Τα παιδιά του σχολείου περίμεναν με ανυπομονησία να την περιεργαστούν και να ακούσουν την ιστορία της, που για πολλά από αυτά ήταν κομμάτι της οικογενειακής τους πορείας. Και κάπως έτσι ξεκίνησε η κόρη:

«Στον τόπο καταγωγής μου, την Τρίγλια ζούσαμε όλοι πολύ αγαπημένοι, τα σπίτια μας ήταν χτισμένα κοντά κοντά και μοιραζόμαστε χαρές και λύπες. Βλέπαμε τη θάλασσα, να όπως τη βλέπετε κι εσείς εδώ στη Ραφίνα, το λιμάνι, τις βάρκες με τους ψαράδες. Καλλιεργούσαμε τις ελιές, εμπορευόμαστε. Είχαμε πίστη στο Θεό και προστάτιδά μας την Παναγιά την Παντοβασίλισσα. Γιορτάζαμε όλοι μαζί στις μεγάλες γιορτές και καμαρώναμε για τα σχολεία μας, το γυμναστήριο, τη μουσική σχολή!

Όμως ήρθε ο καιρός που οι Τούρκοι μας εκδίωξαν από τον τόπο, όπου για αιώνες κατοικούσαν Έλληνες, και δεν θα ζούσαμε καν, αν δεν βρισκόταν ο συντοπίτης μας και πλοιοκτήτης, Φίλιππος Καβουνίδης, ο σωτήρας μας, να μας φυγαδεύσει με τα καράβια του. Στιγμές φόβου, πόνου, αδικίας ζήσαμε. Φύγαμε βιαστικά αφήνοντας πίσω μας περιουσίες, μνήμες, βιώματα, όλη μας τη ζωή... πήραμε μόνο μαζί μας τις ιερές εικόνες της Παντοβασίλισσας και της Αγίας Επίσκεψης, για να μας φυλάνε και να σωθούν από τη σκληρότητα των κατακτητών. Θυμάμαι πως γλίτωσαν και τα όργανα της Φιλαρμονικής, με τη μουσική των οποίων συνοδεύαμε κάθε μικρή ή μεγάλη γιορτή.

ΤΟΥΣ ΜΙΚΡΟΥΣ ΜΑΣ ΦΙΛΟΥΣ...

Μετά από βάσανα και κακουχίες, φθάσαμε στη μικρή τότε Ραφήνα, που την κατοικούσαν λίγοι ψαράδες και μερικοί βοσκοί. Την αγαπήσαμε, γιατί μας θύμιζε την μακρινή μας Τρίγλια. Στην αρχή ζούσαμε σε σκηνές και παραπήγματα, κάναμε μάθημα στο μικρό εκκλησάκι της Παναγίτσας και μετά σε ένα ξύλινο κτίσμα, ώσπου να φτιαχτεί το πέτρινο σχολείο. Εκεί που γίνονται τώρα τα μαθήματα χορού για τα μικρά παιδιά του Λυκείου των Ελληνίδων και στεγάζεται η Φιλαρμονική της πόλης, μια μουσική παράδοση που συνεχίστηκε στη νέα πατρίδα.

Μας έχτισαν μικρά σπιτάκια, του συνοικισμού, μέσα στα οποία κάναμε μια νέα αρχή, στοιβάξαμε τις αναμνήσεις μας και προοδεύσαμε εκτιμώντας την αγάπη,

την αλληλοβοήθεια και τις παραδόσεις μας. Ποτέ δεν ξεχάσαμε το παρελθόν μας, την μητρόπολή μας και την ιστορία μας. Σε κάθε μεγάλη γιορτή ή εκδήλωση μνήμης τα παιδιά και οι νέοι της Ραφήνας φορούν τις παραδοσιακές φορεσιές της Τρίγλιας, που ξαναράφθηκαν στο Λύκειο Ελληνίδων Ραφήνας, χορεύουμε και τραγουδάμε τις μικρασιάτικες μελωδίες, αναβιώνουμε τα έθιμα, που κουβαλούμε από τις διηγήσεις των γονιών και των παππούδων μας!

Για αυτό το λόγο βρίσκομαι και εγώ σήμερα ανάμεσά σας. Για να σας βοηθήσω να μην ξεχάσετε την ιστορία αυτή, κομμάτι της οποίας αποτελείτε και εσείς. Κρατήστε τη καλά στο μυαλό σας και αφηγηθείτε την κι εσείς, όταν μεγαλώσετε στα δικά σας παιδιά.»

Η Τριγλιανή κόρη χαιρέτησε τα παιδιά με ένα ζεστό χαμόγελο. Και εκείνα, της υποσχέθηκαν πως δεν θα ξεχάσουν όσα τους είπε. Πριν φύγει, της χάρισαν, ως επισφράγιση της φιλίας τους, τα σχέδια με τις τριγλιανές φορεσιές, που ζωγράρισαν για εκείνη! Τώρα πια ήξεραν για το περίεργο όνομα του σχολείου τους, για το μαρμάρινο άγαλμα του Καβουνίδη στον Άγιο Νικόλαο, για την εικόνα της Παναγίας, που με τόση ευλάβεια τιμούμε στις 8 Σεπτεμβρίου!

Λυκείου δραστηριότητες

Ημερολόγιο εκδηλώσεων του Λ.Ε.Ρ.

- **Σεπτέμβριος 2020:** Ξεκινούν τα μαθήματα χορού και του μουσικοκινητικού τμήματος σε ανοιχτό χώρο με ολιγομελή τμήματα και με την τήρηση όλων των κανόνων σύμφωνα με το πρωτόκολλο υγείας για τον κορονοϊό. Επίσης ξεκίνησαν κατά τον ίδιο τρόπο στα γραφεία του Λ.Ε.Ρ. τα μαθήματα παραδοσιακού κεντίματος, υφαντικής και καλλιτεχνικών δημιουργιών.
- **6 Σεπτεμβρίου:** Η Πρόεδρος του Λ.Ε.Ρ. και μέλη του παρακολούθησαν την εκδήλωση για την ανεξαρτησία της Ελλάδας, που οργάνωσε το Λ.τ.Ε. Αθηνών στον χώρο του Ολυμπίου.
- **22 Σεπτεμβρίου:** Τελείται Αγιασμός για το ξεκίνημα της νέας εκπαιδευτικής χρονιάς στο Λ.Ε.Ρ.
- **27 Σεπτεμβρίου:** Το Λ.Ε.Ρ. συμμετείχε με την παρουσίαση της φορεσιάς της Προποντίδος από την Πρόεδρό του, Εύη Γκατσοπούλου, στο ντοκιμαντέρ για την ιστορία των Τριγλιανών προσφύγων, που προβλήθηκε στον κινηματογράφο ΑΕΛΛΩ της Ραφίνας.
- **Οκτώβριος 2020:** Ξεκίνησαν τη λειτουργία τους τα τμήματα Ζωγραφικής και Ραπτικής του Λ.Ε.Ρ., ολιγομελή και με τη λήψη όλων των προβλεπόμενων μέτρων προστασίας της υγείας.
- **4 Οκτωβρίου:** Έκδοση του 38ου τεύχους του περιοδικού του Λ.Ε.Ρ. «Τ' ανάβλεμμα» με λαογραφικό και ιστορικό περιεχόμενο.
- **26 Οκτωβρίου:** Το τμήμα Καλλιτεχνικών δημιουργιών του Λ.Ε.Ρ. με την καθοδήγηση της δασκάλας του, Άννας Κυριακάκη, δημιούργησε το γούρι για τη νέα χρονιά, εμπνευσμένο από τη φορεσιά του Εύζωνος. Αποτελεί ένα ενθύμιο των αγώνων του ελληνικού λαού και ένα εμβληματικό δώρο.
- **28 Οκτωβρίου:** Το Λ.Ε.Ρ. συμμετείχε στον σεμνό εορτασμό της 28^{ης} Οκτωβρίου, καθώς νεαρός μαθητής του, ενδεδυμένος με την παραδοσιακή νησιώτικη φορεσιά, συνόδευσε τη σημαία των εκπαιδευτηρίων της πόλης της Ραφίνας στη δοξολογία και την κατάθεση στεφάνου.
- **Νοέμβριος 2020:** Η Πρόεδρος του Λ.Ε.Ρ. και εκπαιδευτικός, Εύη Γκατσοπούλου, μετέφερε στο 3^ο Δημοτικό Ραφίνας κούκλα ντυμένη με την Τριγλιανή φορεσιά (Προποντίδος) από την Ιματιοθήκη του Λ.Ε.Ρ. Διηγήθηκε σε 8 τμήματα του σχολείου την ιστορία των Τριγλιανών προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στην Ραφίνα. Τους περιέγραψε την παραδοσιακή φορεσιά της κόρης και τα παιδιά την ζωγράρισαν. Η παρουσίαση αυτή συνδυάστηκε με την επεξεργασία της μουσειοσκευής του Λ.Ε.Ρ. με θέμα «την παραδοσιακή ποδιά». Αυτή τη δύσκολη περίοδο, που οι μαθητές δεν μπορούν να επισκεφθούν πολιτιστικούς χώρους και μουσεία, το Λ.Ε.Ρ. ήρθε κοντά σε αυτά, μεταφέροντας την παραδοσιακή μας κληρονομιά μέσα στις σχολικές τάξεις!
- **Δεκέμβριος 2020:** Η Εφορεία Εθνικών Ενδυμασιών συνέχισε τη διαδικτυακή της ξενάγηση στην Ιματιοθήκη του Λ.Ε.Ρ. παρουσιάζοντας τη Σαμιακή φορεσιά!
 - ▶ Μέλη του Δ.Σ. και φίλοι του Λ.Ε.Ρ. συμμετείχαν στην πρώτη διαδικτυακή διάλεξη του κύκλου «Πτυχές της χορευτικής πράξης», που οργάνωσε η Εφορεία Παραρτημάτων του Λ.τ.Ε.!
 - ▶ Η Εφορεία Δημοσίων σχέσεων ξεκίνησε τις διαδικτυακές αναρτήσεις «αναμνήσεων» από τις δράσεις του Λ.Ε.Ρ., των φίλων και μαθητών του Λ.Ε.Ρ., που συνοδεύονται από επιλεγμένες τους φωτογραφίες.
- ▶ Το Δ.Σ. και οι δάσκαλοι του Λ.Ε.Ρ. έστειλαν τις ευχές τους στα μέλη και τους φίλους του, μέσα από ένα βίντεο, όπου ο καθένας τους απύθηνε με το δικό του μοναδικό τρόπο το μήνυμά του για τον καινούριο χρόνο!
- **Ιανουάριος 2021:** Αντιπροσωπεία του Δ.Σ. του Λ.Ε.Ρ. συναντήθηκε για την κοπή της παραδοσιακής βασιλόπιτας, για να ανταλλάξει και να στείλει τις εγκάρδιες ευχές του στα μέλη και τους φίλους του!
 - ▶ Η Εφορεία εθνικών ενδυμασιών εμπλουτίστηκε με 8 νέες ανδρικές φορεσίες (ντουλαμάδες).
 - ▶ Η Εφορεία Λαογραφικού αρχείου ετοίμασε και πρόβαλε στο FB του Λ.Ε.Ρ. ένα βίντεο για την εορτή των Θεοφανείων.
- **Φεβρουάριος 2021:** Το τμήμα καλλιτεχνικών δημιουργιών υπό την καθοδήγηση της δασκάλας του, Άννας Κυριακάκη, δημιούργησε τα ασπροκόκκινα παραδοσιακά βραχιολάκια, τα Μαρτάκια, για τα μέλη και τους φίλους του Λ.Ε.Ρ.
- **Μάρτιος 2021:** Η δασκάλα του τμήματος παραδοσιακής βελονιάς, Μαρία Κατσίμιγα, κέντησε κομμάτι της κολεξιόν, εμπνευσμένης από την παράδοση, της μαθήτριάς του τμήματος, Δήμητρας Πέτσα, η οποία παρουσιάστηκε στην εβδομάδα μόδας στο Παρίσι, στις 5/3/21.
 - ▶ Η Εφορεία Εθνικών Ενδυμασιών συνεχίζει τη διαδικτυακή ξενάγηση στην Ιματιοθήκη του Λ.Ε.Ρ. με τη φορεσιά της Καλύμνου.
 - ▶ Η μουσειοσκευή του Λ.Ε.Ρ. αξιοποιείται και διαδικτυακά, καθώς ταξιδεύει στο Αρσάκειο δημοτικό σχολείο της Εκάλης και στο 4^ο Νηπιαγωγείο Ραφίνας. Το υλικό της χρησιμοποιείται στις τάξεις για ένα αφιέρωμα στην παραδοσιακή φορεσιά, με αφορμή την εθνική επέτειο της 25^{ης} Μαρτίου και των 200 ετών από την Επανάσταση του 1821.
 - ▶ Την **25η Μαρτίου** η Πρόεδρος του Λ.Ε.Ρ., Εύη Γκατσοπούλου, και το μέλος της Χ.Ο., Παναγιώτης Μπουρνιάς, ντυμένος Εύζωνος, εκπροσώπησαν το Λ.Ε.Ρ. στον εορτασμό της Εθνικής Επετείου κατά την εορταστική δοξολογία στο ναό της Παντοβασιλισσας και την κατάθεση στεφάνου.
 - ▶ Η Εφορεία Δημοσίων σχέσεων ετοίμασε και προέβαλε βίντεο στο FB και το Instagram του Λ.Ε.Ρ. για τις Απόκριες με θέμα το «γαϊτανάκι» και για την 25^η Μαρτίου με φωτογραφίες από εκδηλώσεις και συμμετοχές του Λ.Ε.Ρ. περασμένων ετών.
 - ▶ Η Εφορεία Δημοσίων σχέσεων ετοίμασε μπουκάλια με κρασί με επετειακή ετικέτα γιορτάζοντας τα 30 χρόνια από την ίδρυση του Λ.Ε.Ρ. και τα 200 χρόνια από την Επανάσταση του 1821 για τα μέλη και τους φίλους του.
 - ▶ Το Λ.Ε.Ρ. ετοίμασε και προβάλλει στο FB και το Instagram αφιερώματα με σημαντικά γεγονότα και πρωταγωνιστές του αγώνα και της Επανάστασης του 1821 κατά τις αντίστοιχες με τα ιστορικά γεγονότα ημερομηνίες. Τα αφιερώματα θα προβάλλονται ως το τέλος του έτους 2021, για να εορταστούν τα 200 έτη από την Εθνική Παλιγγενεσία.